

T.C. MANAMA BÜYÜKELÇİLİĞİ

TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

BAHREYN ÜLKE RAPORU



1. Temel Bilgiler

Bahreyn, 1,7 milyon nüfusuyla ve 778 km² yüz ölçümüyle Körfez'in en küçük ülkesidir. Ancak, Orta Doğu ve Afrika standartları düşünüldüğünde oldukça zengindir ve tüketici talebi güçlüdür. Nüfusun 677,5 bini yani, %45,1'i Bahreyn vatandaşı Araplardır. Kalan nüfusun büyük kısmı Hintli, Pakistanlı ve Bangladeşlilerden oluşmaktadır. Batılı göçmen çalışanlar da oranı daha az olmakla birlikte mevcuttur. Ülke nüfusunun %70,2'si Müslümanlardan, %10,2'si Hristiyanlardan, %0,21'i Musevilerden ve kalanı Hindu, Budist ve diğer dinlerin mensuplarından oluşmaktadır.

Ülkede 2000 civarında vatandaşımız yaşamaktadır. Başkent Manama'nın nüfusu 548 bindir. Nüfus artış hızının yüksek olması konut, tüketici ürünleri, teknoloji, finansal hizmetler, alt yapı gibi alanlarda artan talep anlamına gelmektedir. Ülkenin son dönemdeki bütçe sorunları sebebiyle 2018 yılından bu yana çeşitli kemer sıkma ve bütçe gelirlerini artırma tedbirleri almak zorunda kalması talep artışını biraz frenleyecektir ancak orta vadede bütçe açıklarının da azaltılmasıyla talep yine de güçlü kalacaktır. Tüketim alışkanlıklarının Türkiye ile benzerlikleri Türk firmaları için önemli fırsatlar sunmaktadır. Türk ürünleri, özellikle gıda, giyim ve mobilya gibi alanlarda ilgi görmekte ve beğenilmektedir. Ancak Türkiye henüz katma değeri daha yüksek, teknolojik ürünlerde piyasada yer edinememiştir. Türkiye, Bahreyn'lilerin en beğendiği turizm destinasyonlarından biridir.



Ülke, 1971 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkenin ilk Emiri İsa Bin Salman Al Halifa'dır. Şeyh İsa'nın 1999 yılında ölümünden sonra yerine oğlu Hamad Bin İsa Al Halifa

geçmiştir. Şeyh Hamad, 2002 yılında ülkenin rejimini anayasal monarşi olarak değiştirmiş, Kral unvanı almış ve aşamalı bir siyasi reform ve serbestleşme sürecini başlatmıştır. 2002 yılında kurulan yeni sistem iki kamaralı bir parlamento sistemidir. Temsilciler meclisi 4 yılda bir seçimle gelmektedir. Şura Konseyi ise doğrudan Kral tarafından atanmaktadır ve güçleri daha fazladır. Temsilciler Meclisi kanun önerebilmekte fakat kanun çıkaramamaktadır. Diğer taraftan bütçede değişiklik yapma ve reddetme hakkına sahiptir.

Ülkenin resmi dili Arapça'dır. Ancak ülkenin yarısından fazlasını yabancılar oluşturmakta ve İngilizce çok yaygın olarak konuşulmaktadır. Hintli, Bangladeşli ve Pakistanlı nüfusun oranının çok yüksek olması sebebiyle Urduca, Hintçe ve Bangladeş dilleri de yaygın konuşulan diller arasındadır.

2. Temel Ekonomik Göstergeler

2.1. Milli Gelir

Tablo 1: Ekonominin Genel Yapısı							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GSYH (Cari milyon ABD Doları)	31.051	32.235	35.474	37.653	38.574	37,041	40,876
GSYH (Cari milyon Bahreyn Dinarı)	11.675	12.120	13.338	14.157	14.504	13.928	15.369
Kişi Başı GSYH (\$, Satın Alma Gücü Paritesiyle)	45,223	45,541	45,895	47,787	48,016	44,680	43,775
Reel GSYH % Değişim Oranı (sabit fiyatlarla)	2,5	3,6	4,3	1,8	1,8	-5,0	0,2
GSYH'nin Bileşimi							
Tarım/GSYH	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Sanayi/GSYH	38,3	37,2	39,2	40,0	39,8	38,3	37,8
Hizmetler/GSYH	61,4	62,4	60,5	59,8	59,9	61,4	62,0
Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.							

Bahreyn'in milli geliri 2019 yılı itibarıyla 38 milyar ABD dolarını aşmıştır. 2018 yılında bu rakam 37,6 milyar dolar seviyesindeydi. Satın alma gücü paritesiyle kişi başına milli gelir yaklaşık 48 bin ABD dolarına denk gelmektedir. 2017 yılında %4,3 olarak gerçekleşen GSYH artışı 2018 yılında bütçe ve cari denge sorunları sebebiyle %1,8 seviyesinde gerçekleşmişti. 2019 yılında da reel GSYH büyüme oranı %1,8 oranında kalmıştı. 2019 yılında petrol dışı sektörler %1,7 oranında büyürken, petrol sektörü %2,2 oranında büyümüştür. Petrol dışı sektörlerde büyümenin kaynağı imalat sanayi ve oteller ve lokantacılık sektörleri olmuştur. İmalat sanayi 2019 yılının üçüncü çeyreğinde %4,7 büyürken dördüncü çeyreğinde Alba'nın 6. Hattının devreye girmesiyle %5,2 gibi çok yüksek bir büyüme oranı yakalamıştır. 2019 yılının dördüncü çeyreğinde oteller ve lokantacılık sektörü de %6,8 reel büyüme oranıyla çok güçlü performans sergilemiştir. Alınan bütçe tedbirlerinin etkisiyle devlet harcamaları %5,8 oranında azalmıştır. Ülke, büyümenin motoru olarak özel sektöre daha fazla önem vermeyi hedeflemektedir. Diğer taraftan, taşımacılık ve iletişim sektörü %5,7 ve emlak sektörü (arz talep dengesizlikleri sebebiyle) %2,4 oranında küçülmüştür.

Bahreyn korona virüs etkisiyle oluşan talep düşüşünden bütün ülkeler gibi olumsuz etkilenmektedir. İlavenen, petrol fiyatlarının çok düşmüş olması bütçe gelirlerinin %70'i petrol ve ürünleri ihracatından geldiği için ülkeyi olumsuz etkileyecektir. Bahreyn Bölgenin önemli turizm merkezlerindendir ve korona virüs salgının uzun sürmesi halinde turizm de olumsuz etkilenecektir.

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) Haziran raporunda dünya ekonomisinin bu yıl %4,9 oranında küçüleceğini ve Bahreyn'in de dahil olduğu Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinin ortalama küçülme oranının 2020 yılında %4,7 olacağını tahmin etmiştir. Aynı raporda Bölgenin 2021 yılında ise %3,3 oranında büyüyerek bu yılın kayıplarının bir kısmını telafi edeceği öngörülmektedir. Economist Intelligence Unit, Bahreyn'in 2020 yılında %5 oranında küçüleceğini tahmin etmektedir.

Diğer taraftan, ülke ekonomisi için olumlu gelişmeler de vardır. Alba (Alüminyum Bahreyn) şirketinin 6. Hattının açılmasıyla şirketin dünyanın Çin dışındaki en büyük alüminyum ergitme tesisi haline gelmiştir; şirketin üretim kapasitesi %50 oranında artmıştır. Hattın sene sonuna doğru devreye girmesiyle Alba'nın üretimi 2019 yılında 1,365,005 metrik ton olarak gerçekleşmiştir; bu rakam 2018 yılındaki 1,011,101 metrik ton olan üretimin şimdiden %35 oranında arttığı anlamına gelmektedir. Şirketin Bahreyn'in GSYH'sının aşağı yukarı %10'unu oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda şirketin üretim artışının GSYH artışına 2020 yılından başlayarak önemli katkısının olması beklenmektedir. Ayrıca 2021 yılında BAPCO'nun Sitra'daki rafinerisini Suudi Arabistan'ın doğusundaki Saudi Aramco tesisine bağlayacak yeni boru hattının tamamlanması ve BAPCO'nun modernizasyonu çalışmalarının bitmesi beklenmekte olup, bu BAPCO'nun işleme kapasitesini %40 artıracaktır (267.000 varil/gün'den 380,000 varil/gün'e). Devlete ait BAPCO (Bahrain Petroleum Company) petrol rafinerisi için 4,2 milyar dolarlık bir modernizasyon programı uygulamaya konmuştur ve proje bitince BAPCO Orta Doğu'nun en rekabetçi rafinerilerinden biri haline gelecektir. Bu durum GSYH artışını olumlu etkileyecektir. Bu çerçevede 2022-2023 döneminde GSYH artış oranının daha üst bir platoya, %2,5-%3 seviyesine yerleşmesi beklenmektedir. Hükümet ayrıca Hidd Sanayi Bölgesinde 6 milyon tonluk bir LNG limanı kurmuştur; bunu bölgenin gaz ağına bağlamak istemektedir.

Bahreyn hükümeti özel sektör yatırımlarını özendirecek tedbirler almaktadır. Hükümet ülkede özel yatırımları artırmak ve yerel enerji projelerini finansmanına destek olmak amacıyla Bahreyn Enerji Fonunu kurmuştur. Yabancı yatırımcılara 10 yıllık oturum izni imkânı getirilmiştir. Ayrıca yeni iflas yasası, açık veri yasası, siber güvenlik yasaları iş ortamını iyileştirmektedir.

GSYH'nin yaklaşık %60'ını başta finansal hizmetler, inşaat, eğitim ve turizm olmak üzere hizmet sektörleri oluşturmaktadır. Turistlerin çoğu Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinden gelmektedir. Ülke Arap dünyasının gözde tatil mekânlarındandır. Ülkede işletilen 115 otel bulunmaktadır. Bahreyn'i ziyaret eden turist sayısı 2018 yılında 2017 yılına göre %25 artış göstermiştir. Toplam turist sayısı 12 milyona ulaşmıştır; 2017 yılında bu rakam 9,7 milyondur. 2019 yılında ise ülkeye gelen turist sayısı %8,2 oranında düşerek 11,1 milyon seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede Suudi Arabistan'ın serbestleşme politikalarının, sinema ve çeşitli eğlencelere izin verilmesinin etkili olduğu söylenmektedir. 2019 yılında ülkeye gelen turistlerin %72'si Suudi Arabistan vatandaşlarıdır. Onu %2,7 payıyla Kuveyt vatandaşları ve %2,4 payıyla İngiltere izlemektedir.

Suudi Arabistan'dan gelen turistlerin azalması Bahreyn'i diğer ülkelerden turist çekme çabalarına yönlendirmiştir. Bunun sonucu olarak 2019 yılında Rus turist sayısı %44, Alman turist sayısı %19, Avusturyalı turist sayısı %15 oranlarında artmıştır. Ülkeye gelen turistlerin ülkede kaldığı ortalama gece sayısı da 2015 yılında 2,26 geceyken 2018 yılında 2,9 geceye ve 2019 yılında 3,4 geceye çıkmıştır. Bahreyn ayrıca düğün turizmini ve sağlık turizmini geliştirme çalışmalarını da sürdürmektedir. Bahreyn havaalanı bölgesel bir temas noktası olarak işlev görmektedir. Yılda yaklaşık 4,4 milyon yolcu Bahreyn havaalanına gelmektedir. 1,4 milyon nüfuslu ülkede cep telefonu sayısı 3

milyondur. 2,4 milyon internet aboneliği bulunmaktadır. Ülkenin turizmden elde ettiği gelir 2019 yılında 1,5 milyar dinardır (yaklaşık 4 milyar dolar).

Ülkede finans sektörü, özellikle İslami Finans alanında çok gelişmiş durumdadır. Ülke, Körfez Bölgesinin önemli finans merkezlerinden biridir. Orta Doğu'da en çok İslami Finans kuruluşuna sahip ülkedir ve dünyada Malezya'dan sonra ikinci sıradadır. İslami Finansman sektörünün düzenleme kuruluşlarının pek çoğu da Bahreyn'de bulunmaktadır (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions, the International Islamic Financial Market, the Islamic International Rating Agency, the General Council for Islamic Banks and Institutions). Bu alanda Dubai Bahreyn'in bölgedeki en önemli rakibidir. Bahreyn'de 395 finansal kuruluş faaliyet göstermektedir ve sektörün ülke GSYH'sına katkısı %16,5'dir.

Ülkenin hizmet ihracatından elde ettiği gelir 2019 yılında 11,5 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Ülkenin hizmet ithalatı giderleri ise 2019 yılında 6,8 milyar dolar seviyesinde olup hizmet ticareti fazlası 4,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi, GSYH içindeki %40 oranındaki payıyla ikinci sıradadır. Ülkede petrol rafinerisi, petrokimya tesisleri ve alüminyum tesisleri bulunmaktadır. Devlete ait Petrokimya (BAPCO) ve alüminyum işleme (ALBA) tesisleri (%70 Mumtalakat Holding- %20 SABIC ortaklığı, %10'u halka açık) önemli sanayi kuruluşlarıdır. ALBA, 1971 yılında kurulmuştur ve dünyanın 3. en büyük alüminyum ergitme tesisiydi; 2019 yılında genişleme yatırımının tamamlanmasıyla dünyanın en büyük alüminyum ergitme tesisi haline gelmiştir (Çin dışında). Bahreyn'de alüminyum hammaddesi boksit madeni bulunmamaktadır. Hammadde büyük çoğunlukla Avustralya'dan alınmaktadır.

Ülkede ayrıca büyük kısmı Körfez ülkeleri sermayesi veya Bahreyn ile diğer Körfez ülkelerinin ortaklıkları olan doğrudan yabancı yatırımlar da bulunmaktadır; doğalgaz üretimi ve dağıtımı için kurulan BANAGAS, gemi bakım ve tamir şirketi (ASRY), alüminyum mamulleri tesisi (GARMCO-Gulf Alumium Rolling Mill Company), Midal Cables (elektrik kabloları ve konduktörleri- bir fabrikaları da Eskişehir'de bulunmaktadır), amonyum, üre ve metanol üreten Gulf Petrochemical Industries Co. (GPIC), demir-çelik üreten Foulath Holding ve demir palet fabrikası gibi imalata dönük şirketler Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn ortaklıklarıyla kurulmuşlardır. Ayrıca ülkede kimya, plastik, paketleme sektörlerinde de büyük tesisler bulunmaktadır.

Ülkede tarıma elverişli toprakların çok düşük oranda olması sebebiyle tarımın GSYH payı binde 3 gibi çok düşük bir seviyededir. Ülkenin tarıma elverişli arazisi yüzölçümünün sadece %3'ü kadardır. Bu arazilerde hurma, badem, incir, nar, domates, ıspanak gibi sınırlı çeşitlilikte bazı ürünler yetişmektedir.

Bahreyn Körfez ülkeleri içinde petrol üretimi ve petrol rezervleri en düşük olandır. Bu sebeple ekonomiyi çeşitlendirme çabalarına çok önem vermekte ve yabancı sermaye için elverişli bir iş ortamı oluşturmaya çalışmaktadır. Bahreyn'in uzun vadeli büyümesi petrol rezervlerine ve ekonomisini ne kadar çeşitlendirebildiğine bağlı olacaktır. Son dönemle bu alanda aşamalar kaydedilmiştir. 2002-2017 yılları arasında petrol dışı sektörlerin ortalama yıllık büyüme hızı %7,5 olarak gerçekleşmiş, ülkenin GSYH'sı reel olarak iki katından fazlasına yükselmiştir.

Haliç-el-Bahreyn bölgesinde yeni petrol ve doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Bu keşif ülkenin tarihindeki en büyük petrol keşfidir. Bölgeden petrol çıkarma maliyetinin pek çok kaya gazı bölgesine göre daha düşük olacağı tespit edilmiştir. Sismik çalışmalar bölgede 81,5 milyar varil hafif petrol olduğunu göstermektedir. Gaz sahasının ise 10-20 trilyon fit küp gaz içerdiği, 5 trilyon fit küp'ten fazlasının çıkarılmasının beklendiği, üretim kapasitesinin günlük 1 milyar fit küp olacağı ve bunun da ülkenin talebini karşılamaya yeteceği belirtilmektedir. Söz konusu bölgelerin ekonomiye katkı sağlar hale gelmesinin 2022 yılını bulması beklenmektedir.

Bahreyn'de önümüzdeki senelerde enerji sektörüne 32 milyar doları bulan yatırımlar yapılması planlanmaktaydı. Korona virüsün ekonomi üzerine etkileri sebebiyle halihazırda başlanmamış olan büyük çaplı yatırımların ertelenmesi beklenmektedir. İlk aşamada yapımına başlanmış olan büyük projelerin toplam tutarı 8 milyar doları bulmaktadır. Bunların içinde Banagas'ın genişleme projesi, Bahreyn LNG terminali projesi, Bapco petrol rafinerisinin genişletilmesi projesi, Bahreyn Uluslararası Havaalanı petrol depoları yer almaktadır. Petrol boru hattı ve Banagas genişleme projesi yakın zamanda tamamlanmış olup, LNG terminali ve petrol depolarının da tamamlanması beklenmektedir. Bahreyn hükümeti korona sürecinde de en azından başlanmış projeleri sürdürmekte kararlı görünmektedir.

Ülkede ayrıca, bilgi teknolojileri, sağlık, tıbbi cihazlar, inşaat, mühendislik, limanlar, profesyonel hizmetler ve yenilenebilir enerji alanlarında da gelişmeler sağlanmaktadır. Hükümet, denizi doldurarak ülke alanını %15 oranında genişletmeyi ve bu alanı ticari gelişme için kullanmayı planlamaktadır.

İnşaat ve altyapı yatırımları alanlarında ülke çok aktif durumdadır. Bahreyn Uluslararası Havaalanının genişletilmesi çalışmaları sürmektedir. Havaalanının kargo kapasitesi 2015 yılında 250.000 ton iken genişletme çalışmalarıyla 2030 yılında 2 milyon tona çıkması beklenmektedir. Bahreyn Uluslararası Havaalanı Modernizasyonu Programı 1,1 milyar dolarlık bir proje olup Türk firması TAV, BAE firması ARABTEC ile konsorsiyum olarak ihaleyi kazanmıştır. Korona krizi öncesi Suudi Arabistan'a ikinci bir köprü (Kral Hamad köprüsü) yapılması için ihale öncesi çalışmalarına başlanmıştı. Adanın daha az gelişmiş bölgelerine yolların genişletilmesi, metro ağı kurulması ve bütün vatandaşların fiber optik ağ erişiminin sağlanması önemli projeler arasındaydı. Ancak Kral Hamad köprüsü projesinin de, metro projesinin de ertelenmesinin muhtemel olduğu düşünülmektedir.

Bahreyn, önümüzdeki 2 yıl içinde 66 yeni projeye 1,3 milyar dolar yatırmayı planlamaktaydı. Finansmanın neredeyse dörtte üçü KİK yardım fonundan karşılanacaktı. Sosyal konut yapımı projeler içinde en yüksek paya sahiptir (%28), onu yollar (%24), elektrik ve su şebekeleri (%17), ulaştırma altyapısı (%10), gençlik ve spor faaliyetleri (%5) ve eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler (%5) izlemektedir.

Bütün bu çeşitlendirme ve alt yapı çabaları etkisini göstermiş, petrol ve doğal gaz sektörünün milli gelir içindeki payı yıllar içinde tedricen azalmıştır. 2000 yılında %43,6 olan petrol ve doğal gaz sektörünün payı 2019 yılında %17,8'e gerilemiştir. Aynı dönemde, finans sektörünün payı %13,6'tan %16,5'e, imalat sanayinin payı yüzde %12,4'den %14,5'e, inşaatın payı % 2'den %7,3'e, ulaşım-haberleşmenin payı % 4'ten % 7,7'ye yükselmiştir.

Bahreyn'in nüfusu 2015-2020 yılları arasında yıllık ortalama %4,3 oranında artmıştır. Bu oran 2008-2009 krizi öncesinde %8'lik artış oranıyla mukayese edilince daha düşük kalmaktadır; ancak yine de yüksek bir orandır ve Körfez Bölgesinin en yüksek nüfus artış oranıdır.

Bahreyn yönetimi Bahreynli nüfusta artan işsizliği gidermek üzere özel sektör istihdamını teşvik edici tedbirler almaktadır. Ancak, hem işverenler daha ucuz olduğundan göçmenleri tercih etmektedir; hem de Bahreynlilerin devlet sektöründe çalışmaya önem veren yerleşmiş kültürü özel sektörü cazip bulmamalarına sebep olmaktadır.

Ülkede toplam istihdam 769,6 bindir; %54 istihdam oranına denk gelmektedir. Toplam istihdamın sadece %26,5'ini Bahreynliler oluşturmaktadır. %73,5'i göçmen işçilerdir. İstihdam edilen Bahreyn vatandaşlarının %63,2'si özel sektörde çalışmaktadır. Bahreyn'de, kadınların iş gücüne katılımı Türkiye'den daha yüksek orandadır; Bahreyn kadınları çalışan Bahreyn vatandaşlarının %39,6'sını oluşturmaktadır. Özel sektörde kadınların payı %33,8 iken kamuda çalışan Bahreyn'li personelin %49,1'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Korona Salgını Tedbirleri

Bahreyn hükümeti koronanın ekonomi üzerindeki etkilerini azaltmak hedefine yönelik olarak bir dizi tedbir açıklamıştır. Paketin toplam tutarı 4,3 milyar Bahreyn dinarını (11,4 milyar dolar) bulmuştur; bu rakam Bahreyn GSYH'sının %29,6'sına denk gelmektedir. Bu tedbirler : i) Bahreyn vatandaşı özel sektör çalışanlarının maaşları Nisan'dan itibaren 3 ay süreyle işsizlik fonundan karşılanacaktır, ii) bütün şahısların ve işletmelerin elektrik ve su faturaları Nisan'dan başlamak üzere 3 ay devlet tarafından ödenecektir, iii) bütün şahıslar ve işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay belediye vergilerinden muaf tutulacaktır, iv) devlet binalarında ve arazilerinde kirada olan işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay kiralarını ödemeyeceklerdir, v) turizm işletmeleri Nisan'dan itibaren 3 ay turizm vergilerinden muaf olacaktır, vi) likidite destek fonu iki katına çıkarılmıştır (200 milyon dinar), vii) borç ödemelerin ertelenebilmesi ve zordaki firmalara yeni kredi açılabilmesi için bankaların kredi imkanları 3,7 milyar dinar artırılacaktır, viii) Tamkeen (küçük ve ortak ölçekli firmaları destekleyen devlet kuruluşu) programları korona salgınından olumsuz etkilenen firmaları destekleyecek şekilde yönlendirilecek ve şirketlerin Tamkeen'e olan borçları yeniden yapılandırılacaktır.

Paket kapsamındaki desteklerin süresi Haziran sonunda dolmuştur. Ancak salgının etkileri henüz geçmediğinden Covid-19 salgınından en fazla sektörler ve vatandaşlar için özel bir finansal destek paketi daha hazırlanmıştır. Destek kapsamında Temmuz-Eylül döneminde özel sektörde krizden en çok etkilenen firmalarda çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si devlet tarafından ödenecektir. Ayrıca Bahreyn vatandaşlarının ikamet ettikleri birincil konutların elektrik ve su paraları (geçen yılın aynı dönemindeki faturayı geçmeyecek şekilde) 3 ay süreyle (Temmuz-Eylül) devlet tarafından ödenecektir. Tamkeen korona krizinden olumsuz etkilenen firmalara destek vermeyi sürdürecektir. Otelcilik sektörünün (oteller ve eğlence tesisleri dahil), turizm sektörünün (seyahat acenteleri ve hac operatörleri dahil), yiyecek ve içecek sektörünün (restoranlar, kafeler ve nargile kafeler dahil), spor salonlarının ve sinemaların salgından en çok etkilenen sektörler olduğu belirtilmektedir.

Korona salgınının etkilerinin sürmesi sebebiyle Bahreyn, Ekim-Aralık dönemini kapsayacak üçüncü destek paketini açıklamıştır. Destek kapsamında : i) salgından en çok etkilenen sektörlerde çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si 3 ay daha devlet tarafından ödenecektir, ii) turizmle ilgili bütün sektörlerdeki turizm vergileri 3 ay daha ertelenmiştir, iii) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutlarının elektrik ve su faturaları devlet tarafından 3 ay daha ödenecektir, iv) taksi sürücülerine ve sürüş eğitmenlerine verilen destek (ayda 150 dinar devlet ödemesi) 3 ay daha uzatılmıştır, v) kredileri 3 ay daha erteleme seçeneği sağlanacaktır, vi) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutları Belediye

vergilerinden 3 ay daha muaf olacaktır, vii) ana okulu ve kreş eğitimlerine verilen destek (maaşlarının %50'sinin devlet tarafından ödenmesi) 3 ay daha devam edecektir.

Bahreyn Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı Bahreyn'in uluslararası taşımacılığının en önemli limanı olan Khalifa Bin Salman Limanının (diğer limanlar Mina Salman, Sitra Rıhtımı, ASRY ve Bahreyn Ham Petrol Limanı) tam kapasite çalıştığını bildirmiştir. Tüketici ürünlerinin %99,5'ü ülkeye bu limandan gelmektedir. Limanda Covid-19'a karşı sıkı tedbirler alınmıştır; bütün araçlar varmadan 72 saat öncesinden geçtikleri ülke limanlarını bildirmek zorundadır. Araçlar sterilize edilmekte, personelin ateşi ölçülmekte, sosyal mesafe kurallarına uyulmaktadır.

Bahreyn Sağlık Bakanlığı, her bir korona hastasının (hasta ismini vermeden) hastalığı nereden kapıldığını, hastanın nerelerde bulunduğunu yayımlamaya başlamıştır. İlgili internet sitesi: <https://www.moh.gov.bh/Covid19/ContactsTracing> . Ayrıca BeAware adlı bir akıllı cep uygulaması ücretsiz olarak kullanıma açılmış ve bu uygulama ile virüs bulaşmış kişilerin dolaştığı yerlerin görülmesi mümkün hale gelmiştir. Program ayrıca 10 gün karantina altında olan şüphelilerin de bulunduğu yerleri de göstermektedir. Program kişi bilgilerin gizliliğine de riayet etmektedir.

Bahreyn hükümeti korona ile mücadele çalışmalarına yardım etmek üzere, tıbbi hizmetler, idari işler, saha çalışmaları ve fon bulunması alanında gönüllülere ihtiyaç olduğunu bildirmişti. Mart ayı ortasında bu konuda kaydolmak isteyenler için bir internet sayfası açılmıştır (volunteer.gov.bh). İnternet sitesi açıldıktan sonra birkaç saat içinde kaydolan kişi sayısı 12,700 kişiye ulaşmıştır; sonrasında 30 bine kadar çıkmıştır. Adanın toplam nüfusunun 1,5 milyon olduğu göz önünde bulundurulursa Bahreyn halkının zor günlerde gösterdiği dayanışma daha iyi anlaşılabilir. Bahreyn'de ilk vakalar ortaya çıkınca çeşitli firma ve kuruluşlar on binlerce bedava maske dağıtmıştı.

Bahreyn Merkez Bankası gecelik borç verme faizini %4'ten %2,5'e indirmiştir. Korona sürecinde de Bahreyn Merkez Bankası ABD Merkez Bankası'nın faiz indirimlerini takip ederek politika faizini Mart ayında %1'e kadar düşürmüştür. Banka açıklamasında, küresel ve yerel gelişmeleri takip ettiklerini, faiz indirimlerinin para piyasasının düzgün işlemesi için yapıldığını bildirmiştir. Merkez Bankası Başkanı Twitter hesabında bankalara ihtiyaç duyduğu likiditeyi vermeye hazır olduklarını bildirmiştir.

Korona virüs sorunu ortaya çıkana kadar; devlet kurumlarında tasarruf önlemleri hayata geçirilmişti ancak yatırımlarda önemli bir yavaşlama öngörülmemektedir. Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE'nin Bahreyn'e açmayı taahhüt ettiği 10 milyar dolar kredi onaylanmış ve 2 milyar dolarlık kısmı serbest bırakılmıştı; daha çok yatırımların finansmanında kullanılmaktaydı.

Bahreyn Başbakan Yardımcısı Shaikh Khalid bin Abdulla Al Khalifa kalkınma ve altyapı projeleri ile ilgili olarak yapılan Bakanlar Kurulu tele-konferansı sonrasında yaptığı açıklamada Bahreyn'in yapımına başlanmış projelerinin gözden geçirildiğini ve yapımına devam kararı alındığını açıklamıştır.

Diğer taraftan korona krizi öncesinde bu yıl ihalesine çıkılacağı duyurulan Bahreyn metrosu ile Bahreyn ve Suudi Arabistan'ı ikinci kez karadan bağlayacak King Hamad Köprüsüyle ilgili henüz bir açıklama yapılmamıştır. Bahreyn başlamış projelerine devam ederken, henüz ihalesine çıkılmamış projelerin bir kısmının, özellikle büyük maliyetli projelerin ertelenmesi muhtemeldir.

2.2. Kamu Maliyesi

Ülkenin ekonomisini çeşitlendirmedeki çabalarına ve bu alanda sağladığı başarılarına rağmen, hidrokarbon sektörlerinin gelirleri hala bütçe gelirlerinin %70'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bu durum, ülkeyi petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı hassas hale getirmektedir. Diğer taraftan ülkenin petrol rezervleri çok yüksek değildir. Günlük petrol üretimi yıllardır aşağı yukarı günde 200 bin varil gibi diğer Körfez Ülkelerine kıyasla oldukça düşük bir seviyededir. Bunun 47-48 bin varili ana adadan çıkarılırken, 150 bin varili Suudi Arabistan ile ortak Abu Safah petrol sahasından Bahreyn'in payına düşen miktardır.

Tablo 2: Kamu Maliyesi							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bütçe Gelirleri/GSYH (%)	17,5	15,7	16,5	19,6	20,1	14,0	14,5
Bütçe Harcamaları/GSYH (%)	30,5	29,1	26,5	25,9	25,7	26,7	24,8
Bütçe Dengesi/GSYH (%)	-13,0	-13,5	-10,0	-6,3	-5,6	-12,7	-10,3
Kamu Borcu/GSYH (%)	74,5	86,0	95,6	97,7	103,9	128,9	132,8
<i>Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.</i>							

Bahreyn'in petrol rezervleri 1 milyar varile ulaşmıştır. Ancak yeni keşiflerle, 81,5 milyar kaya petrolü ve 10-20 trilyon fit küp derin gaz rezervine ulaşılacaktır. Bu sahadan Bahreyn, günlük 200,000 varil petrol üretebilecektir (Ülkenin hali hazırdaki günlük üretiminin de aşağı yukarı 200,000 varil olduğu göz önünde bulundurulursa, bu durumun, mevcut kapasitenin ikiye katlanması anlamına geleceği görülmektedir). Bu arada Suudi Arabistan'ın Bahreyn ile ortak işlettiği Abu Safa petrol sahasında Bahreyn'e verdiği payı %75 oranında artırma planları da bulunmakta olup, bu, ortalama 70 \$/varil hesabıyla Bahreyn'in gelirlerinde yaklaşık 1,5 milyar dolar artış anlamına gelebilecektir.

2019 yılı itibariyle ülkenin bütçe gelirleri GSYH'sının %20,1'i kadar ve bütçe harcamaları GSYH'sının %25,7'si kadardır. Petrol fiyatlarının düştüğü 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ülke, sırasıyla, %13, %13,5 ve %10 oranlarında bütçe açıkları vermiştir. 2018 yılında petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle bütçe açığının GSYH'ya oranı %6,3 civarında gerçekleşmiştir. Alınan tasarruf tedbirleriyle 2019 yılında bu oranın %5,6'ya gerilemiştir. 2020 yılında Bahreyn hükümetinin bütçe açığı/GSYH hedefi %3,9'du. Ancak korona krizinin etkilerini azaltmak üzere alınan tedbirler bütçeye önemli yük getirmiştir. Bütçe açığının 2020 yılında GSYH'nın %12,7'sine kadar yükseleceği tahmin edilmektedir.

Ülkede hidrokarbon sektörleri dışında kurumlar vergisi bulunmamaktadır. Ayrıca gelir vergisi de bulunmamaktadır. Sadece Haziran 2007'den beri çalışanlar ücretlerinin %1'ini ulusal işsizlik sigortası programına yatırmakta, %4'ü kadar da işveren katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kiralar üzerinden %10 belediye vergisi alınmakta; otel ücretleri üzerinden de %5 vergi alınmaktadır. Bütçe sorunları sebebiyle 2018 yılında Katma Değer Vergisinin ihdası gündeme gelmiştir. Ancak 2018 Ocak ayında yetkililer, sosyal huzursuzlar olması ihtimaline karşı, düşük gelirli gruplar için telafi edici tedbirler alınmadan yeni vergiler konmayacağını ve desteklerin kısılmayacağını açıklamışlardır. Bu durumda KDV uygulaması 2019 yılına ertelenmiştir. KDV, 1 Ocak 2019'dan itibaren geçerli olmuştur ve oranı %5'tir. Böylece, Bahreyn KDV uygulamasına geçen 3. Körfez ülkesi olmuştur (Suudi Arabistan ve BAE'den sonra). 2016 yılı Ocak ayında benzin üzerindeki devlet subvansiyonları azaltılmış ve yabancılar için elektrik ve su fiyatları artırılmıştır. O tarihten bu yana elektrik ve su fiyatlarına birkaç artış daha gelmiştir. Özellikle yabancı çalışanların kullandığı elektrik ve su epey pahalı hale gelmiştir. Artan şikayetler üzerine 2020 Ocak ayında elektrik-su üzerindeki KDV kaldırılmıştır.

Kamu borç stokunun GSYH'ya oranı 2008 yılında sadece %13 seviyesindeyken her yıl artarak 2019 yılında %103,9 seviyesine çıkmıştır. Korona virüs krizinin etkisiyle borç yükünün daha da ağırlaşması, 2020 yılında GSYH'nın %128,9'una yükselmesi beklenmektedir.

Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt, 2018 yılında Bahreyn'in borç krizi yaşamasını önlemek üzere beş yıla yayılmış (2018-2022) bir yardım paketi hazırlamıştı. Yardımın 2 milyar dolarlık kısmı 2018 yılında serbest bırakılmış olup bir diğer 2 milyar dolarlık kısmı 2019 yılında ödenmiştir. Yardımın gelmeye başlaması piyasaları rahatlatmıştı. Uluslararası kuruluşlar yaptıkları tahminlerde Bahreyn'in korona krizi sebebiyle yaşadığı finansal zorluklar karşısında da Bölge ülkelerinin yine destek vereceğini tahmin etmekte, Bahreyn için ciddi bir mali veya parasal kriz, kur şoku vs. öngörmemektedirler.

Bahreyn hükümeti 2018 Ekim ayında Mali Denge Programı açıklamış olup, program çerçevesinde önümüzdeki yıllarda her yıl bütçe açığının 800 milyon dinar (yaklaşık 2,1 milyar dolar) düşürülmesi ve 2022 yılında denk bütçeye ulaşılması hedeflenmektedir. Program devletin operasyonel giderlerinin azaltılmasını, devlet görevlileri için gönüllü emeklilik programlarını, Elektrik ve Su Kurumunun gelir ve giderlerinin dengelenmesini (destekler azaltılarak), sosyal desteklerin en çok ihtiyacı olanlara yöneltilmesini, devlet harcamalarında verimliliğin iyileştirilmesini, bürokrasinin azaltılmasını ve petrol dışı gelirlerin artırılmasını içermektedir. Korona krizi öncesinde tasarruf tedbirleri etkisini göstermeye başlamıştı.

Bütçe, Bahreyn'in dört yıllık (2019-2022) Mali Denge Programının dört yıl sonunda denk bütçeye ulaşma hedefi çerçevesinde hazırlanmıştır. Tasarruf tedbirlerinin temel sağlık, eğitim, sosyal ve konut hizmetlerini etkilemeyeceği açıklanmıştır. Bütçe tasarısına göre bütçe gelirleri 2019 ve 2020 yılları için sırasıyla 2,745 milyar BHD ve 2,874 milyar BHD hedeflenmekteydi. Bütçe harcamaları ise 2019 ve 2020 yılları için sırasıyla 3,252 milyar BHD ve 3,287 milyar BHD olarak belirlenmişti. Bütçe tasarısı birincil (faiz öncesi) bütçe açığını 2019 yılında 68 milyon BHD'ye indirmeyi ve 2020 yılında 84 milyon BHD bütçe fazlası verilmesini hedeflemekteydi. 2019 yılında hedefler birçok alanda fazlasıyla tutturulmuş, petrol dışı bütçe gelirleri %63 oranında artmış (temelde KDV konması sebebiyle) toplam bütçe açığı %24 oranında azalmıştı. 2019 yılında başarılı bir performansla birincil açık %85 oranında azaltılarak hedefin de altına, 41 milyon BHD'ye indirilmişti. Ancak 2020 yılının Mart ayında Bahreyn'e ulaşan korona krizi mali dengeleri alt üst etmiştir.

2.3. Parasal Göstergeler

Bahreyn dinarı, parasal istikrarı sağlama amacıyla yirmi yıldır ABD dolarına sabitlenmiştir (1 dolar=0.376 dinar). Bahreyn Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası FED'in 2018 yılındaki politika faiz artışlarını her seferinde takip ederek ana politika faiz oranı olan bir haftalık mevduat imkânı faiz oranını yıl içinde %2'den %2,75'e çıkarmıştır. 2019 yılı Temmuz ayında FED'in 25 baz puan indirimini de Bahreyn Merkez Bankası aynen takip etmiş, politika faizini %2,75'ten %2,5'a; Ekim ayında ise yine FED faiz indirimi sonrası %2,25'e indirmiştir. Korona sürecinde de Bahreyn ABD Merkez Bankası'nın faiz indirimlerini takip ederek politika faizini Mart ayında %1'e kadar düşürmüştür. Bu hareketler, Merkez Bankasının sabitleme konusundaki ciddiyetinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Tablo 3 : Parasal Göstergeler

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
<i>Döviz Kuru (BD/dolar, dönem sonu)</i>	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376
<i>Döviz Kuru (BD/avro, dönem sonu)</i>	0,42	0,42	0,42	0,44	0,42	0,42	0,44

Kredi faiz oranı (ortalama, %)	4,8	5,2	5,3	6,2	4,9	4,5	3,8
Mevduat faiz oranı (ortalama, %)	1,1	1,3	1,6	2,4	1,8	2,4	2,6
Para Piyasası Faiz Oranı (ortalama, %)	0,3	0,7	1,3	2,3	1,8	1,1	1,6
Tüketici Fiyat Endeksi (% değişim, dönem sonu)	0,8	2,3	1,3	2,0	1,2	0,1	0,7
Toplam Rezervler (milyon ABD doları)	3.115	2.177	2.349	1.868	3.401	2.040	1.938
Kaç Aylık İthalatı Finanse Edebildiği	1,7	1,2	1,2	0,8	1,6	2,0	1,6
<i>Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2019, 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.</i>							

Bahreyn dinarının dolara sabitlenmiş olması özellikle 2014 yılından beri düşmekte olan petrol fiyatları karşısında ülkenin ihracatının değerini olumsuz etkilemiştir. 2018 yılında rezervler 1,8 milyar dolar gibi çok düşük seviyelere gerilemiştir; ancak hükümet, ekonomik istikrara olan katkısı sebebiyle sabit kuru azimle savunmaya devam etmiştir. 2019 yılında rezervler biraz artarak 3,4 milyar dolar civarına yükselmiştir. Ancak 2020 yılında korona krizinin etkisiyle rezervler tekrar düşüşe geçmiştir.

Ülkede tüketici enflasyonu 2017 yılında %1,3 ile çok düşük bir seviyede idi. 2018 yılında bütün ürünlerine, enerji içeceklerine ve meşrubatlara konan özel tüketim vergilerinin ve artan petrol fiyatlarının etkisiyle bu oran %2'ye çıkmıştır. 2019 yılında KDV uygulamasının başlamasıyla enflasyonun biraz daha yükselmesi beklenmekteydi; ancak bu tür bir yükseliş gerçekleşmemiş olup 2019 yılında enflasyon %1,2 seviyesinde kalmıştır. 2020 yılında korona virüsün sebep olduğu ciddi talep düşüşlerinin etkisiyle, hükümetin genişletici mali politikalarına rağmen, sene sonu tüketici enflasyonunun sıfıra yakın gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2.4. Yatırım Ortamı

Bahreyn'de iyi işleyen bir hukuk sistemi ve serbest bir ekonomik ortam mevcuttur. Dünya Bankasının her yıl 190 ülke için hazırladığı "Doing Business 2020", İş Ortamı endeksinde Bahreyn geçen yılın raporuna göre 19 sıra ilerleyerek 43. sırada yer almıştır (Türkiye 33. sırada). Bahreyn, 10 alanda iş yapma kolaylığını en çok iyileştiren ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Bu kriterler, şirket kurma kolaylığı, mülk kaydı, krediye ulaşım, azınlık hissesi sahibi yatırımcıların korunması, uluslararası ticaret, finansal iflas durumların çözümlerinde idari ve hukuki mekanizmaları içermektedir.

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından yayımlanan Küresel Rekabetçilik Raporu (Global Competitiveness Report 2019)'nda Bahreyn 5 basamak atlayarak 45. sırada yer almıştır (Türkiye 61. sıradadır). Bu skoruyla dördüncü en rekabetçi Arap ülkesi olmuştur. Forum'un endeks için değerlendirdiği 103 göstergeden 65'inde Bahreyn ilerleme kaydetmiştir. Bahreyn değerlendirmeye alınan 141 ülke arasında düşük enflasyonda en iyi, nüfusa elektrik sağlamada ikinci, güvenlikte ve yetişkin nüfusta internet kullanım alanında dördüncü, hükümetin uzun vadeli vizyonunda altıncı, iş gücü piyasası esnekliğinde yedinci, hizmetlerdeki rekabetçilik ve yabancı işçi çalıştırma kolaylığında sekizinci ve sosyal sermayede on dokuzuncu sırada yer almıştır.

KPMG danışmanlık şirketinin 180 ülkeyi büyüme verimlilik potansiyeli bazında sıralayan Büyüme Beklenti Göstergeleri (GPI) Endeksinde Bahreyn 57. sırada yer almıştır. İsviçre'nin birinci sırada ve Norveç'in ikinci sırada olduğu endekste Türkiye 54. sırada yer alıyor. Bahreyn'in üst sıralar da yer almasında açık ekonomisi ve kurumlarının kalitesi gibi sürdürülebilir büyüme için önemli faktörler rol oynamıştır.

Ülkede E-devlet imkânları gelişmiş durumdadır. E-Devlet Anketi 2020’de Bahreyn’in E-Devlet Kalkınma Endeksi (EGDI) puanı, % 1,2 artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı tarafından yayımlanan endeks, ulusal kurumların kamu hizmetlerini sunmak için bilgi işlem teknolojilerini (ICT) kullanma kapasitelerini ölçmektedir. Bahreyn sıralamada küresel olarak 193 ülke arasında 38’inci ve KİK ve Arap dünyasında 2. sırada yer almaktadır. Böylelikle, "Çok yüksek EGDI" derecelendirme sınıfında bulunmaktadır. Endeksin insan kaynaklarının ICT kullanma yeteneğini ölçen "Beşeri Sermaye Endeksi"nde de Bahreyn % 6,8 artış kaydetmiştir. Rapor, Bahreyn’in ulusal öneri ve şikâyet sistemi "Tawasul"u başarılı örnek olay olarak değerlendirmekte ve etkili bir küresel model olduğunu belirtmektedir. Raporda her yıl sisteme yapılan binlerce başvurudan % 94’ünden fazlasının sistem aracılığıyla yanıtladığı belirtilmiştir.

Bahreyn, artan hayat pahalılığına rağmen yabancı çalışanların en çok tercih ettiği ülkeler arasında ilk 10’da yer almayı sürdürmektedir. Sadece son iki yıldır ilk sıradayken bu yıl 7. sıraya gerilemiştir. InterNations kurumu tarafından yapılan “Expatriate Insider 2019 Survey”, 187 ülkede 182 milletten 20.259 yabancı çalışanla yapılan bir anket çalışmasıdır. Bahreyn, kariyer imkanları ve iş tatmini açısından hala ilk 10’da yer alırken çalışma saatlerinde 3. sıradan 27. sıraya ve iş güvencesinde 19. sıraya gerilemiştir. Raporun 6 ana parametresinde Bahreyn’in sıralaması : yaşam kalitesi (26), yerleşme kolaylığı (2), yurt dışında çalışma (18), aile yaşamı (13), kişisel finansman (22) ve yaşam maliyeti (29) olarak açıklanmıştır.

Dünyanın en geniş yabancı çalışan topluluğu InterNations’ın 8855 ülkesi dışında çalışan kadın ile yaptığı anket çalışmasında Bahreyn, kadınların yurt dışında çalışması için ikinci en iyi ülke seçilmiştir. Ülkede çalışan yabancı kadınların üçte ikisi kariyer imkanları hakkında memnun olduklarını ve %88’i Bahreyn’deki işlerinden genel olarak mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Listenin başında Çek Cumhuriyeti yer almıştır. Anket değerlendirmesinde iş-hayat dengesi, iş güvenliği ve kariyer imkanları temel alınmaktadır.

Küresel Finansal Merkezler Endeksinde (Global Financial Centers Index-GFCI) Bahreyn 20 basamak yükselerek 47. sıraya gelmiştir. GFCI 2007 yılından beri yayımlanmakta olup dünya çapında 104 finansal merkezi değerlendirmektedir. KPGM Danışmanlık firmasının raporuna göre Bahreyn bankaları Körfez Bölgesindeki çeşitli ekonomik sorunlara rağmen güçlü kalmış; geçen sene %3,8 kredi büyümesi yakalamıştır. Raporda bunun temel sebepleri arasında devletin pozitif ekonomik ortam sağlamak için çabaları, iyileşen yatırımcı güveni, bankacılık sektörünün verimlilik odaklı çalışması gösterilmiştir.

Bahreyn küçük bir ülke olmakla beraber Körfez Bölgesinin en büyük ekonomisi Suudi Arabistan’a yakınlığı, serbest iş ortamı, düşük operasyon maliyetleri, göreceli düşük kiralari, Körfez İşbirliği Ülkelerine sıfır gümrük vergisiyle ihracat yapma imkânlarıyla yatırımcılara cazip gelen özelliklere sahiptir. 2017 yılında ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye bir önceki yıla göre %113,6 artışla 510 milyon dolar olmuştur. Böylece ülkedeki doğrudan yabancı yatırım stoku 26,6 milyar dolara çıkmıştır. 2018 yılında Bahreyn 1,5 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Üstelik bu artış 2018 yılında küresel çapta DYY’nin %13 oranında düştüğü bir dönemde gerçekleşmiştir. Bahreyn istatistiklerine göre bu miktarın 745,7 milyon doları Suudi Arabistan’dan, 385,7 milyon doları İngiltere’den ve 296,8 milyon doları Türkiye’den gelmiştir. 2019 yılınında ise Bahreyn 942 milyon dolar doğrudan yabancı sermaye çekmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların GSYH payında dünya ortalaması %2 iken, Bahreyn’de bu oran geçen yıllarda %4’ü, 2019 yılında ise %2,45’i bulmuştur. Geçen seneki DYY’nin büyük kısmını ABD’li gıda devi Mondelez’in ve İtalya’nın beyaz eşya üreticisi Ariston’un Bahreyn Uluslararası Yatırım Bölgesine yaptıkları yatırım oluşturmuştur.

2011 yılında yaşanan Arap Baharı gösterileri sırasında Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar ve BAE Bahreyn’e altyapı yatırımları için 10 milyar dolar tahsis etmişti. Sonrasında Katar krizinin ortaya çıkmasıyla bu miktar 7,5 milyar dolara düşmüştü. Yardım Körfez Kalkınma Fonu (Gulf Development Fund)’dan gelmektedir. Havaalanı genişleme yatırımları bu kaynaktan karşılanmaktadır. Tahsisat proje bazında yapıldığı için zamana yayılmaktadır. Devletin ve özel sektörün yatırım planları da buna katılınca Bahreyn’in önünde 32 milyar dolarlık altyapı yatırımı planı olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2018 Ekim ayında ek bir 10 milyar dolar yardım paketinin de açıklanması, bunun 2 milyar dolarlık kısmının 2019 yılında tahsis edilmesi piyasalara güven vermişti.

Bahreyn’de, başta imalat sanayi olmak üzere bazı alanlarda %100 yabancı sermayeli şirket kurmaya izin verilmektedir. Ticaret, inşaat ve hizmet sektörü gibi alanlarda faaliyet gösterecek şirketlerin minimum %51 hisseli yerli ortak zorunluluğu vardır. Ülkede kurumlar vergisi, gelir vergisi, servet vergisi yoktur. Karların ve sermayenin tamamının yurt dışına transferine izin verilmektedir. Tamkeen kuruluşu yeni kurulan işletmelere çalıştıracakları personel için istihdam desteği ve personellerini eğitmeleri için eğitim destekleri sağlamaktadır.

Yeni iş yasasıyla işverenlerin çalışanların pasaportlarını ellerinde bulundurma hakkı kaldırılmıştır. 2008 yılında LMRA (Labor Market Regulatory Authority) Yönetim Kurulu sponsorluk sistemini gevşetmiş ve çalışanların iş değiştirme serbestliğini büyük ölçüde sağlamıştır (üç ay önceden bildirme kaydıyla). Sadece, çalışanlar iş değiştirmeden önce işvereninden bir tür izin mektubu “No Objection Letter” almak zorundadır. Çalışanlar işverenleriyle sözleşmelerini feshedip ülkeyi terk edebilirler; ancak ülkeye yeniden girmek isterlerse yeni bir işverenden izin almak zorundadırlar.

Bahreyn’de şirket kurma işlemleri için kolaylaştırılmış olup Seef Bölgesinde, Seef Mall alış-veriş merkezi içerisinde yer alan Bahrain Investors’ Center’ (BIC)’da “one-stop-shop”, tek kapı sistemi kurulmuştur. Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı tarafından kurulan bu tek kapı ofisinde şirket kurulumu ile ilgili bütün kamu kurumlarının birer masaları bulunmaktadır. Kurulacak şirketin niteliğine göre işlemler 2-3 gün içerisinde tamamlanmaktadır. Sadece, turizm, eğlence, okul, kreş ve eğitim kurumları için diğer devlet dairelerinden de onaylar gerekebilmektedir. Şirket kuruluşlarıyla ilgili daha detaylı bilgilere, başvuru usullerine, başvuru için gerekli bilgi ve belgelere aşağıdaki sayfada yer alan rehberden ulaşılabilir:

<https://www.moic.gov.bh/en/Tiles/BusinessServices/Commercial%20Registration%20and%20Companies%20Control/Guidelines/Documents/Procedures%20Guide%20for%20Establishments%20and%20Commercial%20Companies1.pdf>

Ticari sicil ve kayıt işlemleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ticari Sicil Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır. Tüm başvuru evrakları www.moic.gov.bh adresinden temin edilebilmektedir. Ücretsiz telefon hatları : (+973) 17562222 ve (+973) 77777333 (uluslararası) dan şirket kuruluşu ile ilgili sorulara cevap verilmekte, yardımcı olunmaktadır.

Bahreyn e-devlet hattı : 8000 8001 numaralı telefonun aranması halinde ülkede bürokrasinin her alanındaki çeşitli prosedürler hakkında sorulan sorulara İngilizce ve Arapça dillerinde detaylı bilgiler verilmektedir.

Ülkeye yatırım yapacak küçük ve orta ölçekli yatırımcılara ayrıca, Türkiye'deki KOSGEB benzeri, Tamkeen kuruluşu çeşitli destek programları sağlamaktadır. Tamkeen 2018-2020 stratejisinin uygulamaya girmesinden bu yana çeşitli KOBİ destek programlarına 2,6 milyar dolar harcamıştır. 183,000 bin kişi ve 51 KOBİ'ye destek sağlamıştır. Tamkeen programları önceliğini Bahreyn'i bir bilgi ve iletişim teknolojilerinde Bölgenin merkezi ve lideri yapmaya vermektedir. 2019 yılında Bahreyn'in 5G'yi ilk hizmete geçiren ülkelerden olması, Amazon Web Hizmetleri veri merkezini MENA bölgesinde ilk açan ülke olması, Global Entrepreneurship Congress'e (Küresel Girişimcilik Kongresi) ev sahipliği yapması, çeşitli bölgesel girişimcilik ve teknoloji konferans ve yarışmaları düzenlemesi bu alanda gerçekleştirilmiş önemli faaliyetlerdendir. Bunların yanı sıra, işletmelerde verimliliği ve etkinliği artırmak Tamkeen'in bir diğer önemli hedeflerinden olmuş; bu alanda firmalara eğitimler verilmiştir.

<https://www.tamkeen.bh/>

Yeni alınan kararla Tamkeen artık Bahreyn'li firmalara doğrudan yatırım da yapacaktır. Kuruluş, yüksek potansiyel sahibi, yenilikçi start-up'lara %20 oranına kadar melek yatırımcı olabilecektir. Tamkeen, teknoloji star up larına, fintech firmalarına ve akıllı şehirlere yatırım yapmak üzere bölgede kurulan 100 milyon dolar varlığı olan Al Waha fonların fonuna da katkı yapmaktadır.

Ülkede büyük ölçekli yatırım yapmak isteyen firmalarımıza Ekonomik Kalkınma Kurulu (Ekonomik Development Board) (<http://bahrainedb.com/>) ve Mumtalakat (ülkenin varlık fonu yönetimi) ile temasa geçmeleri önerilir (<http://www.mumtalakat.bh/>). Ekonomik Kalkınma Kurulu Velihaht Prens Salman bin Hamad Al Khalifa başkanlığında ülkenin kalkınma stratejilerini oluşturmakta ve ülkeye yabancı sermaye çekmeye çalışmaktadır. Yatırımcılar için çeşitli destek programları mevcuttur. Mumtalakat Holding, 2006 yılında ülkenin stratejik petrol dışı varlıklarını ve doğal gaz varlıklarını ticari bir anlayışla büyütmek amacıyla kurulmuştur. Bahreyn Mumtalakat Holding varlıklarının değeri 2020 yılı itibarıyla 18,8 milyar dolara ulaşmıştır. Mumtalakat Holding CEO'su ile yapılan görüşmede, Türk firmaları ile gerek Bahreyn'de, gerekse Türkiye'de yatırım yapmaktan memnuniyet duyacaklarını, ancak karşılığında fizibilite çalışmaları yapılmış somut projeler görmek istediklerini belirtmişlerdir.

Bahreyn'de değeri 10,000 Bahreyn Dinarını (26,667 ABD doları) aşan ihaleler Bahreyn İhale Kurumu tarafından ilan edilir. Türk firmalarının ülkede açılan ihaleleri Kurumun resmi ihale sayfalarından takip etmesi tavsiye edilmektedir:

www.tenderboard.gov.bh

<https://etendering.tenderboard.gov.bh>

https://twitter.com/#!/Bahrain_Works

Ülkedeki çeşitli sektörlerdeki ihaleler hakkında Ticaret Müşavirliğimizden de detaylı bilgiler alınabilir.

Hâlihazırda Türkiye ve Bahreyn'in birbirlerindeki yatırımları yüksek miktarlara ulaşmamaktadır. Ülkemizde 67 adet Bahreyn sermayesine sahip şirket faaliyet göstermektedir.

Tablo 4: Bahreyn'in Ülkemizdeki Yatırımları

Ödeme Yılı	Bahreyn'in Türkiye'deki UDY (milyon \$)
2002	4

2003	0
2004	0
2005	24
2006	89
2007	36
2008	47
2009	96
2010	0
2011	5
2012	131
2013	11
2014	34
2015	6
2016	0
2017	5
2018	0
Toplam	488

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Bahreyn sermayeli şirketlerin 21'i toptan ve perakende ticaret, 18'i gayrimenkul, 9'u inşaat, 6'sı mali kuruluşlar, 4'ü ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri alanında faaliyet göstermektedir.

Tablo 5: Bahreyn Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

Sektör/ Şirket Sayısı	Toplam
Toptan ve Perakende Ticaret	21
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	18
İnşaat	9
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	6
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	4
İmalat Sanayii	3
Oteller ve Lokantalar	3
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	1
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	1
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	1
Toplam	67

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

2009-2018/Mayıs döneminde Bahreyn sermayeli şirketler için 12 adet teşvik belgesi düzenlenmiştir. Söz konusu belgelerde öngörülen toplam yatırım tutarı yaklaşık 182 milyon TL seviyesindedir.

Tablo 6: Ülkemizin Bahreyn'deki Yatırımları

Ödeme Yılı	Bahreyn'deki Yatırımlarımız UDY (milyon \$)
2002	0
2003	0
2004	0
2005	0
2006	16
2007	5
2008	0

2009	0
2010	116
2011	35
2012	7
2013	0
2014	1
2015	0
2016	0
2017	3
2018	0
Toplam	183

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan 2017 yılı Yurtdışı Yatırım Anketi verilerine göre, Bahreyn’de Türk sermayeli 7 firma yatırım yapmıştır. Bu firmaların sermaye pozisyonu tutarı yaklaşık 253 milyon ABD doları değerindedir.

Bahreyn’de bulunan yatırımcı firmalarımız ağırlıklı olarak; finans ve sigorta, tekstil ve tekstil ürünleri sanayii, inşaat, bilgi ve iletişim alanlarında faaliyet göstermektedir.

3. Dış Ticaret ve Cari Denge

3.1. Genel Görünüm

Tablo 7: Dış Ticaret							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mal İhracatı (FOB, milyon dolar)	16.540	12.785	15.376	18.044	18.120	12.114	14.416
Mal İthalatı (FOB, milyon dolar)	-15.710	-13.588	-16.076	-19.110	-17.263	-13.329	-14.231
Dış Ticaret Dengesi (milyon dolar)	831	-804	-700	-1066	856	-1.215	185
Cari Denge (milyon dolar)	-752	-1.493	-1.600	-2435	-794	-4885	-3337
Cari Denge/GSYH (%)	-2,4	-4,6	-4,5	-5,9	-2,1	-13,2	-8,2

Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.

Bahreyn’in dış ticareti genellikle fazla veren bir görünümdeydi. 2016, 2017 ve 2018 yıllarında petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle sırasıyla 804 milyon, 700 milyon ve 1 milyar dolar dış ticaret açığı verilmişti. 2019 yılında ihracat 18,1 ve ithalat yaklaşık 17,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir; 856 milyon dolar dış ticaret fazlası verilmiştir.

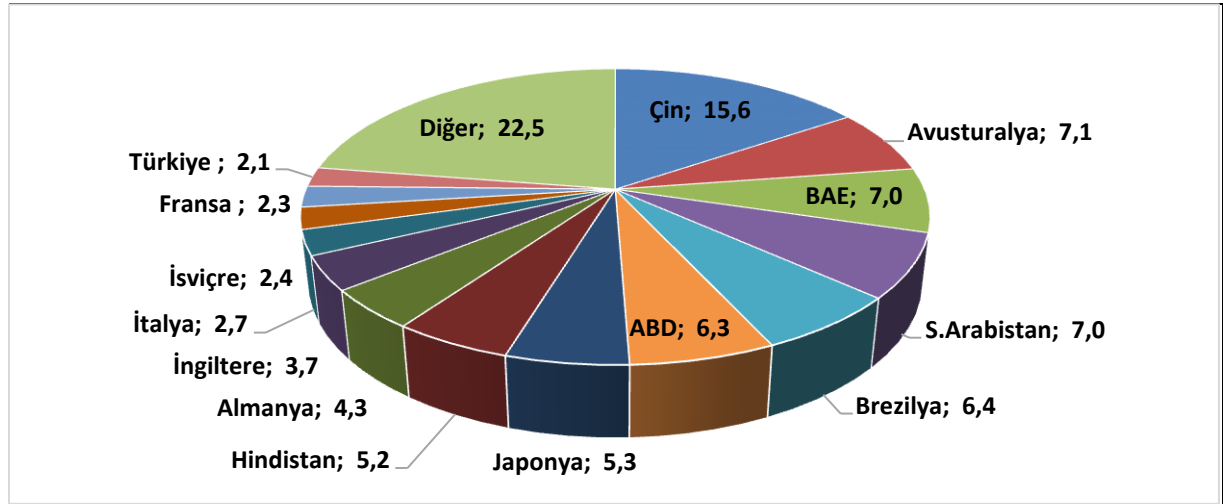
Bahreyn’de 2016 ve 2017 yıllarında cari açığın GSYH’ya oranı da sırasıyla %4,6 ve %4,5 gibi büyük oranlara ulaşmıştı. 2018 yılında 2,4 milyar dolar cari açık verilmişti; cari açık GSYH’nın %5,9’una ulaşmıştı. Cari açığın GSYH’ya oranı ise 2019 yılında önemli oranda düşerek %2,1 civarında gerçekleşmiştir. Ancak 2020 yılında korona virüs krizinin etkisiyle cari açığın çok yüksek oranda artması, %13,2’ye ulaşması beklenmektedir.

Esasen Alba’nın 6. hattının devreye girmesi ülkenin ihracatını yüksek oranda artırmaktadır ancak hem alüminyum fiyatlarındaki hem de petrol fiyatlarındaki ciddi düşüşler ihracatı olumsuz etkilemektedir. Buna korona virüsün turizm üzerindeki olumsuz etkileri de eklenmiştir. Ülkede çalışan göçmen oranının yüksekliği işçi dövizleri kaleminin her zaman önemli açıklar vermesine sebep

olmaktadır. Ancak 2022-2023 döneminde petrol fiyatlarında beklenen artışın ve Sitra petrol rafinerisinin genişletilmesinin tamamlanmasıyla cari açığın GSYH'nin %1,9'una kadar gerilemesi beklenmektedir.

Bahreyn'in petrol dışı ithalatında 2019 yılı itibariyle büyük paya %15,6 ile Çin sahiptir. Onu %7,1 payıyla Avusturalya, %7 payıyla BAE, %7 payıyla Suudi Arabistan, %6,4 payıyla Brezilya, %6,3 payıyla ABD, %5,3 payıyla Japonya ve %5,2 payıyla Hindistan izlemektedir. Türkiye %2,1 payıyla 14. sıradadır. Bahreyn istatistiklerine göre Türkiye'nin ülkeye ihracatı 281,7 milyon dolar iken, Türkiye istatistiklerine göre bu rakam 266,4 milyondur.

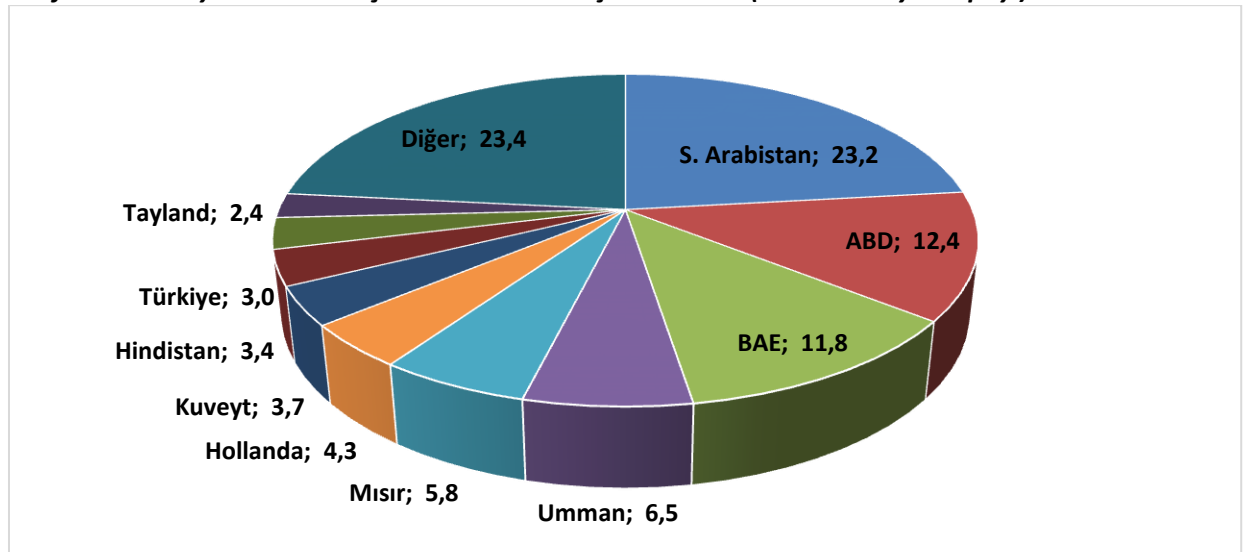
Grafik 2 : Bahreyn'in Petrol Dışı İthalatındaki Başlıca Ülkeler (2019 itibariyle % pay)



Kaynak: Bahrain Open Data Portal

Grafik 3'te Bahreyn'in petrol dışı ihracatındaki başlıca ülkeler görülmektedir. En yüksek payı %23,2 payıyla Suudi Arabistan alırken, onu %12,4 payıyla ABD, %11,8 payıyla BAE, %6,5 payıyla Umman ve izlemektedir. Türkiye %3 payıyla 9. sıradadır. Bahreyn istatistiklerine göre 2019 yılında Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı 185,7 milyon dolarken, Türkiye istatistiklerine göre bu rakam 191,8 milyondur.

Grafik 3 : Bahreyn'in Petrol Dışı İhracatındaki Başlıca Ülkeler (2019 itibariyle % pay)



Kaynak: Bahrain Open Data Portal

3.2. Bahreyn'in İthalatı ve Türkiye'nin Pazar Payı

Tablo 8'de Bahreyn'in 2019 yılı itibariyle HS sınıflama sisteminde 8 basamaklı ürün bazında petrol dışı ithalat değerleri (ABD doları-ilk 30 ürün) ve bu ürünlerde Türkiye'nin pazar payı görülmektedir. Bahreyn'in en çok ithal ettiği ilk 10 üründen sadece "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)"nda %1'i aşan pazar payına sahiptir; pazarın %2,8'ini kontrol etmektedir. 2019 yılı itibariyle Bahreyn'in en çok ithal ettiği ilk 10 üründen 6'sında Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı sıfırdır. Bu ürünler alüminyum oksit, jipler (3000 cm³ üzeri), sondaj makinaları, turbo jetler, cep telefonları ve jipler (1501-3000 cm³ arası) dir. Bahreyn'in ithalatında 12. sırada yer alan "tütün içeren sigaralar"da Türkiye pazarın yarısından fazlasına hakimdir (%63,5).

Bahreyn'in ithalatında Türkiye'nin 2019 yılında en yüksek pazar payına sahip olduğu ürünler şöyle sıralanmaktadır : "kontrol-dağıtım tabloları (gerilim=<1000 v)" (%6,7), "demir-çelikten diğer inşaat aksamı" (%6,6), "tedavide ve korunmada kullanılan ilaçlar" (%3,1), "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)" (%2,8), "altın mücevherci eşyası" (%1).

Bu oranları 2018 yılında Türkiye'nin Bahreyn piyasasında en yüksek pazar payına sahip olduğu ürünlerle karşılaştırdığımızda ciddi pazar payı kayıpları açıkça gözlemlenebilir (parantez içindekiler pazar payı): "sıvı dielektrik transformatörleri; gücü>10000 kva (%19,2), "demir/çelikten diğer inşaat-aksamı" (%13,7), "kontrol-dağıtım tabloları (gerilim=<1000 v.)" (%6,8), "kontrol-dağıtım tabloları (gerilim>1000 v.)" (%6,6), "diğer motorlar için hava filtreleri" (%4,7), "diğer muslukçu eşyası, valfler vb." (%4,1), "izolasyonlu diğer bakır iletkenler (gerilim>1000 v.)" (%3,3), "demir cevherleri ve konsantreleri (ağlomere edilmemiş)" (%2,8), "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm³ arası" (%1,8), "tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar" (%0,9) ve "Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları" (%0,9). Sadece özel arabalarda ve tedavide ve korunmada kullanılan ilaçlarda 2019 yılında 2018 yılına göre pazar payı artırılabilmiştir. Türkiye'nin ihracat performansının detayları bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

Tablo 8: Bahreyn'in İthalatı ve Türkiye'nin Pazar Payı (2019)

Ürün Kodu	Ürün Adı	Bahreyn'in Dünyadan İthalatı	Bahreyn İthalatın da Payı	Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı	TR_BH İthalatında n Pay
26011100	Demir cevherleri ve konsantreleri (ağlomere edilmemiş)	1.010.111.187	7,6	6.111.541	0,6
28182000	Aluminyum oksit (suni korendon hariç)	905.216.685	6,8	0	0
87032431	Jip; kıvılcım ateşlemeli (3000cm ³ üzeri)	323.071.130	2,4	0	0
89052000	Yüzer veya dalabilen sondaj ve üretim platformları	311.197.525	2,3	0	0
84111200	Turbojetler (> 25 kn fakat <= 44 kn)	277.065.339	2,1	0	0
85171200	Hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	250.060.291	1,9	0	0

71081210	Altın külçeler (diğer işlenmemiş şekillerde olanlar, para yerine kullanılmayan)	218.120.041	1,6	70.653	0,0
87032331	Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm3 arası)	211.752.233	1,6	0	0
84091000	Hava taşıtlarının motor aksam-parçaları	167.769.170	1,3	12.462	0,0
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	163.011.611	1,2	4.604.386	2,8
76011000	İşlenmemiş alaşımsız alüminyum	158.769.650	1,2	0	0
30049090	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar	154.532.394	1,2	292.865	0,2
24022010	Tütün içeren sigaralar	151.647.321	1,1	96.366.273	63,5
71131910	Altın mücevherci eşyası	129.434.026	1,0	1.245.259	1,0
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	107.411.576	0,8	12.964	0,0
27131100	Petrol koku (kalsine edilmemiş)	93.791.357	0,7	0	0
27082000	Taşkömürü katranından/diğer mineral katranlardan elde edilen zift koku	92.126.631	0,7	0	0
87032411	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 3000 cm3 üzeri	90.938.697	0,7	0	0
30049010	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar; dozlandırılmış, ambalajlanmış	71.881.999	0,5	2.232.512	3,1
10063000	Pirinç, yarı veya tam değirmenden geçmiş	70.657.264	0,5	403	0,0
84119900	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	68.230.965	0,5	0	0
84071000	Hava taşıtlarının motorları	64.499.985	0,5	0	0
85446010	İzolasyonlu diğer bakır iletkenler (gerilim>1000 v.)	64.138.609	0,5	12.414	0,0
73089090	Demir/çelikten diğer inşaat-aksamı	61.933.497	0,5	4.060.078	6,6
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	60.775.526	0,5	426	0,0
87032211	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm3-1500 cm3)	60.714.387	0,5	148.884	0,2
72142040	Köşeli çubuklar (çentik, yiv, oluk vb şekil bozuklukları olan)	58.615.840	0,4	0	0

85371000	Kontrol-dağıtım tabloları (gerilim=<1000 v.)	57.278.006	0,4	3.853.294	6,7
87089900	Kara taşıtları için diğer aksam, parçaları	55.214.642	0,4	208.760	0,4
73042900	Gaz/petrol sondajında, mahfaza/üretiminde kullanılan diğer borular	54.333.453	0,4	0	0
84713000	Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri; ağırlık<10 kg	52.373.068	0,4	3.700	0,0

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

3.3. Türkiye-Bahreyn İkili Dış Ticareti

3.3.1. Toplam Rakamlar

Türkiye'nin Bahreyn ile 2003 yılından bu yana ikili ticareti Tablo 9'da görülmektedir. Türkiye Bahreyn ile ticaretinde genellikle fazla vermektedir; 2003 yılından bu yana sadece 3 yılda, 2006, 2007 ve 2014 yıllarında dış ticaret açığı verilmiştir. 2018 yılında ihracatta %31,3, ithalatta %0,05 artış yaşanmıştır. 2018 yılında dış ticaret fazlası 112 milyon dolara yaklaşmıştır. İhracattaki bu artış 2010 yılından sonra gözlemlenen en yüksek artıştır. 2019 yılında ise 2018 yılına göre ihracatta %10,8 düşüş, ithalatta ise %2,7 artış yaşanmıştır. 2020 yılının Ocak-Ağustos döneminde geçen yılın aynı dönemine göre ihracatımızda %17,5 azalış ve ithalatımızda %15,1 artış vardır. Bu azalışın ve artışın detayları aşağıdaki bölümde incelenmektedir.

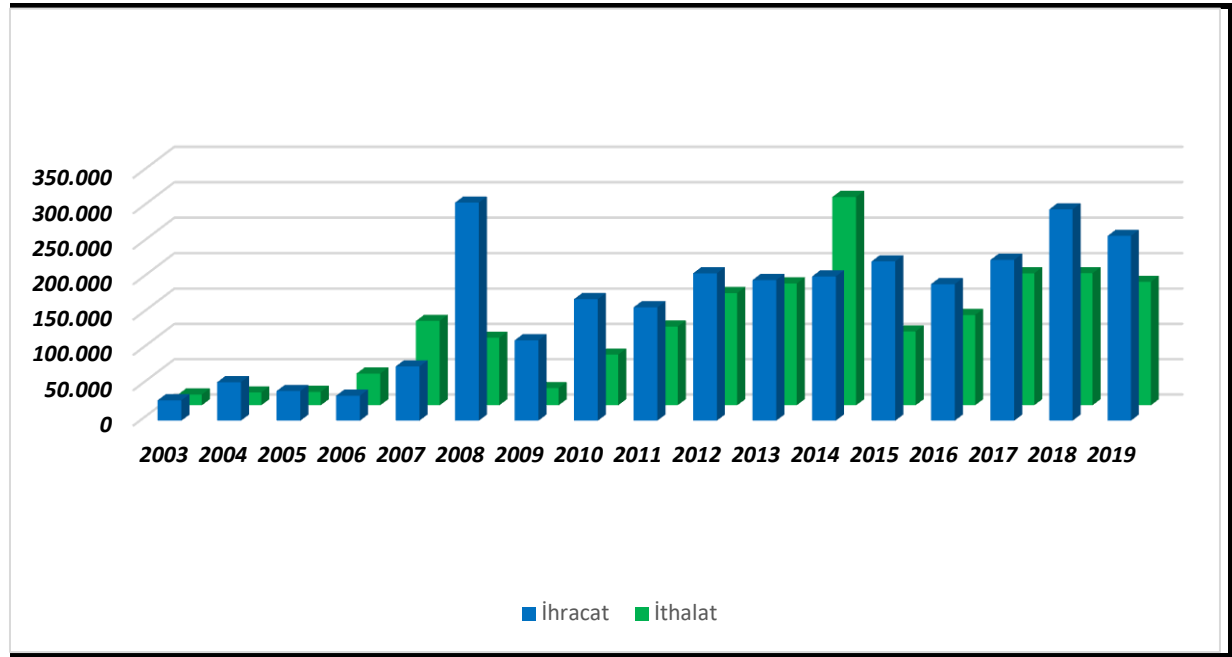
Tablo 9: Türkiye-Bahreyn İkili Dış Ticareti

Yıl	İhracat \$ / Bin	İhracat Değişim %	Genel İhracata Oranı %	İthalat \$ / Bin	İthalat Değişim %	Genel İthalata Oranı %	Hacim \$ / Bin	Denge \$ / Bin
2003	28.856	70,4	0,06	15.173	-20,1	0,02	44.029	13.683
2004	54.416	88,6	0,09	18.101	19,3	0,02	72.517	36.315
2005	41.915	-23,0	0,06	18.929	4,6	0,02	60.844	22.987
2006	35.303	-15,8	0,04	44.852	136,9	0,03	80.155	-9.549
2007	76.651	117,1	0,07	119.423	166,3	0,07	196.074	-42.772
2008	308.223	302,1	0,23	95.516	-20,0	0,05	403.740	212.707
2009	113.712	-63,1	0,11	24.289	-74,6	0,02	138.001	89.423
2010	172.024	51,3	0,15	71.682	195,1	0,04	243.706	100.342
2011	160.418	-6,7	0,12	111.454	55,5	0,05	271.872	48.965
2012	208.520	30,0	0,14	158.922	42,6	0,07	367.442	49.597
2013	199.065	-4,5	0,13	172.478	8,5	0,07	371.543	26.587
2014	204.085	2,5	0,13	294.342	70,7	0,12	498.428	-90.257
2015	225.296	10,4	0,16	104.471	-64,5	0,05	329.766	120.825
2016	193.281	-14,2	0,14	127.780	22,3	0,06	321.061	65.500
2017	227.469	17,7	0,14	186.751	46,2	0,08	414.221	40.718
2018	298.704	31,3	0,18	186.842	0,0	0,08	485.546	111.862
2019	266.453	-10,8	0,15	191.813	2,7	0,09	458.266	74.639
2019 İlk 8 Ay	168.850	-15,4	0,14	107.847	-22,6	0,08	276.697	61.002

2020 İlk 8 Ay	139.340	-17,5	0,14	124.145	15,1	0,09	263.486	15.195
----------------------	---------	-------	------	---------	------	------	---------	--------

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Grafik 4 : Türkiye-Bahreyn İkilî Dış Ticareti



Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

3.3.2. Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı-Ürün Detayı-Yıllık Rakamlar (2019-2018)

Bu kısımda Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatının %73'ünü oluşturan ilk 30 üründe 2019 yılındaki ihracatı 2018 yılıyla karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatında en yüksek payı %24,7'lik payıyla tütün ürünleri almaktadır. Üçüncü sırada "sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler"i gelmektedir.

Dördüncü sırada yer alan "tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar" 2018 yılında on üçüncü sıradaydı. 2019 yılında %135,6 artışla çok iyi bir performans göstererek en üst sıralara çıkmıştır. Bahreyn'e toplam ihracatımızdan aldığı payını da %1,2'den %3,2'ye yükseltmiştir.

Mobilyalar Türkiye'nin Bahreyn'e geleneksel olarak en çok sattığı ürünler arasındadır. 2019 yılında da %16,3 ihracat artışıyla 5. sıraya yerleşmiştir. Bahreyn'e toplam ihracatımızdan aldığı pay %2,9'dur. Sektörün 2018 yılındaki ihracat artışı da %8,3 seviyesindeydi. Mobilya sektörü, Türkiye'nin dünya piyasalarında yüksek rekabet gücüne sahip olduğu bir sektördür ve Bahreyn piyasasında da kalitesiyle beğenilmektedir. Piyasadaki en büyük rakipler Çin ve Malezya olmakla beraber Türk ürünlerine ilişkin kalite algısının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Mücevherci eşyası ve aksamı 2018 yılında en çok ihraç ettiğimiz ürünler içinde 28. Sıradaydı; 2019 yılında önemli bir atılım gerçekleştirmiş; %242,9 ihracat artışıyla 6. sıraya yerleşmiştir. Jewellery Arabia 2018 fuarına 24 firmamız ve Jewellery Arabia 2019 fuarına ise 17 firmamız katılmıştır. Türk mücevher sektörü Bahreyn piyasasında beğenilen tasarımlarıyla yer edinmeye başlamıştır.

“Demir cevherleri ve konsantreleri”nin ihracatı %57,1 azalmış ve 2018 yılında dördüncü sıradayken 2019 yılında yedinci sıraya gerilemiştir.

Binek otomobilleri de son yıllarda Bahreyn piyasasına girmeye başlayan ürünlerdendir. Daha önce bu sektörde ihracat yapılmamışken, 2017 yılında 1,7 milyon dolar ihracat yapılmıştı. 2018 yılında ise sektörün ihracatı %95 artışla 3,3 milyon dolara çıkmıştır. Binek otomobilleri ihracatı 2019 yılında da 2018 yılına göre %29 oranında artarak 4,3 milyon dolar değere ve ihracat sıralaması da 17. sıradan 11. sıraya yükselmiştir.

“Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar” 2018 yılında 19. Sırada yer alırken 2019 yılında %34 ihracat artışıyla 12. sıraya yerleşmiştir. 2018 yılındaki ihracat artışı da %37,8 gibi çok yüksek bir orandı. Bahreyn, canlı inşaat sektörüyle, liberal ekonomisiyle ve düşük tarifeleriyle Türk doğal taş sektörü için güzel imkanlar sunmaktadır. Türk mermer ve doğal taşları Bahreyn’de beğenilmektedir.

“Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik” sektörü 2019 yılında %43,2 düşüş gösterdiğinden 2018 yılındaki 6. Sıradaki yerinden 2019 yılında 14. sıraya gerilemiştir. Sektör ihracatını 2017 ve 2018 yıllarında çok yüksek oranda artırmıştı. 2018 yılında ihracatını %32,3 artıran sektör, 2017 yılında da ihracatını bir önceki yıla göre 3’e katlamıştı.

İnşaat malzemeleri ve inşaat ile ilgili makina kalemlerinde 2017-2018 yıllarında gözlemlenen çok yüksek oranlı artışların ve 2019 yılında gözlemlenen yüksek oranlı düşüşlerin büyük ölçüde iki Türk firması TAV ve GAMA ile onların yürüttüğü projelerde taşeron olarak çalışan diğer Türk firmalarının faaliyetlerinden kaynaklandığı gözlemlenmektedir. TAV ve GAMA 2016 yılında birer büyük proje almış (TAV havaalanı genişleme projesini, GAMA ise Alba için santral projesini ortaklarıyla beraber üstlenmiştir), proje süresince kendileri ve beraber çalıştıkları Türk firmaları Türkiye’den büyük rakamlara ulaşan inşaat malzemeleri ve makinaları almıştır. 2019 yılında her ikisinin de üstlendikleri projelerini tamamlama noktasına gelmeleriyle malzeme alımlarının durmasının bu kalemlerdeki ihracat gerilemesinin en önemli sebebi olduğu gözlemlenmektedir.

Yine aynı sebeple, 2018 yılında en çok ihraç ettiğimiz ürünler arasında %4,7 payıyla üçüncü sırada yer alan “Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler, diğer mesnetler ve sayısal kontrol cihazları”nın ihracatı 2019 yılında %73,6 oranında azalmış; ihracat payı %1,4’e ve sıralaması 16.lığa düşmüştür. Türkiye’nin daha önce Bahreyn pazarında varlık gösteremediği sektörde, 2017 yılında 2016 yılına göre 4 katı aşan ihracat artışı yaşanmıştı. Sektör, 2018 yılında ise 2017 yılına göre ihracatını neredeyse üçe katlayarak 14 milyon dolara çıkarmıştı. 2019 yılı ihracatı ise sadece 3,7 milyon dolar seviyesinde kalmıştır.

Benzer şekilde, 2018 yılında beşinci sıra yer alan “izole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler” ihracatı 2017 yılında 3,1 milyon dolar seviyesindeyken 2018 yılında neredeyse 3 katına

çıkarak 8,9 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmişti. 2019 yılında ise ürünün ihracatı %70,4 oranında azalmış ve sıralamadaki yeri 21'e inmiştir.

Geleneksel ihracat ürünlerimizden “kadınlar ve kız çocuklar için takım elbise, etek vs.” ihracatımız 2019 yılında %73,3 artarak 18. sırada yer almıştır. En çok sattığımız gıda ürünlerinden çikolata, peynir ve ayçiçeği yağı ihracatında da artışlar söz konusudur.

Tablo 9 : Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatında İlk 30 Ürün

Kod	Ürün Adı	Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı (2018)	Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı (2019)	Payı (%)	Değişim (%)
TOPLAM		298.704.176	261.240.049	100	-12,5
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	80.137.157	64.527.088	24,7	-19,5
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	5.980.000	12.380.000	4,7	107,0
9013	Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	3.578.565	12.270.646	4,7	242,9
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	3.546.934	8.355.112	3,2	135,6
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	6.596.677	7.674.608	2,9	16,3
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden)	2.233.700	7.658.830	2,9	242,9
2601	Demir cevherleri ve konsantreleri	13.380.850	5.740.768	2,2	-57,1
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	1.937.425	5.600.000	2,1	189,0
9014	Pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları	1.873.899	5.187.001	2,0	176,8
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	2.648.639	4.637.808	1,8	75,1
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar (yarış	3.348.003	4.320.085	1,7	29,0
6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar	3.204.644	4.302.031	1,6	34,2
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	5.918.996	4.292.172	1,6	-27,5
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik	7.297.865	4.145.061	1,6	-43,2
8803	88.01 ve 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	1.042.923	4.115.073	1,6	294,6

8537	Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler, diğer mesnetler ve sayısal kontrol	13.977.480	3.689.975	1,4	-73,6
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	3.279.894	3.485.462	1,3	6,3
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.	1.820.268	3.154.908	1,2	73,3
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	2.927.432	2.921.380	1,1	-0,2
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	2.358.748	2.700.599	1,0	14,5
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber	8.947.166	2.650.792	1,0	-70,4
0406	Peynir ve pıhtılaşmış ürünler	2.383.755	2.533.974	1,0	6,3
3302	Sanayide ve içecek imalinde hammadde veya koku verici maddeler ve karışımlar	2.722.787	2.315.164	0,9	-15,0
7610	Alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı (köprüler, köprü aksamı, kuleler, pylonlar, ayaklar, sütunlar,	2.598.565	2.022.056	0,8	-22,2
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, diğer kapama malzemeleri	2.015.650	1.875.360	0,7	-7,0
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1.097.215	1.842.131	0,7	67,9
8502	Elektrik enerjisi üretim (elektrojen) grupları ve rotatif elektrik konvertörleri	1.555.663	1.756.584	0,7	12,9
9031	Diğer ölçme veya muayene alet, cihaz ve makinaları; profil projektörleri	625.094	1.705.515	0,7	172,8
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	2.625.100	1.705.188	0,7	-35,0
Kaynak: Trade Map (birim cari ABD Doları)					

2019 yılında 2018 yılına göre ihracatta yaşanan %10,8 oranında düşüşün hangi kalemlerden kaynaklandığına baktığımızda 5 ürünlerdeki büyük düşüşlerin etkili olduğunu görüyoruz. Bu ürünler sırasıyla : 1) tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar, 2) elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler, 3) elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler, diğer mesnetler, 4) demir cevherleri ve konsantreleri, 5) izole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca, “pamuk”, “klima cihazları”, “demir veya çelikten inşaat aksamı”, “santrifüjler; sıvıların veya gazların filtre edilmesine veya arıtılmasına mahsus makina ve cihazlar”, “gemi vinçleri, diğer vinçler, hareketli kaldırma çerçeveleri, lastik tekerlekli taşıyıcılar ve vinçleri”, “metalleri haddeleme makinaları ve bunların silindirleri”, “kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları”, “borular, kazanlar, tanklar, depolar ve benzeri diğer kaplar için musluklar, valfler” sektörlerinde önemli düşüşler söz konusudur. Bu maddelerin tamamına yakının inşaat ve santral yapımı işlerinde kullanılan malzemeler olması yukarıda bahsedildiği gibi TAV ve GAMA’nın projelerini bitirme aşamasına gelmeleri sebebiyledir. Yumurta ihracatımızdaki önemli azalmanın, Türkiye yumurtasının Bahreyn’de lezzetli bulunmasına rağmen gemi ile taşımacılığının uzun zaman alması; bu süre zarfında yumurtanın tazeliğini kaybetmesi olduğu gözlemlenmiştir. Marketlerde gördüğümüz Türkiye menşeli yumurtaların genellikle son kullanma tarihi yaklaşmış olmaktadır.

2019 yılında 2018 yılına göre pek çok ihracat kaleminde de ciddi artışlar yaşanmıştır. İhracatı değer bazında en çok artan ürünler : 1) sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler, 2) mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden), 3) tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış), 4) pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları”, 5) hava taşıtlarının aksam ve parçaları olarak sıralanmaktadır. Ayrıca, “oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları”, “kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek”, “yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar”, “diğer ölçme veya muayene alet, cihaz ve makinaları; profil projektörleri”, “diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları”, “dokunmamış mensucat”, “binek otomobilleri” kalemlerinde önemli ihracat artışları yaşanmıştır.

3.3.3.Türkiye’nin Bahreyn’e İhracatı-Ürün Detayı-Aylık Rakamlar (2020 Ocak-Ağustos-2019 Ocak-Ağustos)

Türkiye’nin Bahreyn’e olan ihracatı 2020 ilk 8 ayında 2019 yılının ilk 8 ayına göre %17,5 oranında azalmıştır. Tablo 10’da Türkiye’nin Bahreyn’e 2020 Ocak-Ağustos döneminde ihraç ettiği ilk 30 ürün görülmektedir. “Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar” ihracatı geçen yılın aynı dönemine göre %54,7 düşüş göstermesine rağmen ilk sıradaki yerini korumaktadır. Üçüncü sıradaki “sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler”in ihracatı %1 oranında artmıştır. “Hava taşıtlarının aksam ve parçaları” ihracatı %77,9 artışla dördüncü sıradadır. “Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar” ihracatı geçen yılının ilk sekiz ayına göre %34,4 artışla beşinci sırada yer almıştır. “Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları” %38,9 artışla altıncı sıradadır. “Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları” bu yılın ilk sekiz ayında geçen yılın aynı dönemine göre %33 ihracat düşüşüne rağmen en çok ihraç ettiğimiz 7. ürün olmuştur. “Mücevherci eşyası ve aksamı” ihracatı geçen yılın ilk 8 ayına göre %14,6 artış göstererek 8. sırada yer almıştır. “Elektrik transformatörleri, statik konvertörler ve endüktörler” dokuzuncu sıradadır ve bu yılın ilk 8 ayında ihracatını geçen yılın aynı dönemine göre %361,4 oranında artırmıştır.

Ayrıca “ısı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, elektrikli olmayan şofbenler” ihracatındaki %669,2 oranındaki artış ve “santrifüjler; sıvıların veya gazların filtre edilmesine veya arıtılmasına mahsus makina ve cihazlar” ihracatındaki %450,9 oranındaki artış dikkat çekmektedir. “Plastik, kauçuk sıvanmış, emdirilmiş elyaftan hazır giyim eşyası” geçen yılın ilk 8 ayında neredeyse hiç ihraç edilmemişken bu yılın ilk 8 ayında 1,7 milyon civarında ihraç edilmiştir. Benzer şekilde “haşarat öldürücü, dezenfekte edici, zararlıları yok edici ürünler” ile “demir veya çelikten sıkıştırılmış veya sıvı hale getirilmiş gazlar için kaplar” geçen yılın ilk 8 ayında hemen hemen hiç ihraç edilmemişken bu yılın ilk 8 ayında sırasıyla 858,3 milyon dolar ve 739 milyon dolar civarında ihraç edilmiştir.

Birçok üründe gözlemlenen çok yüksek oranlı ihracat artışlarına rağmen 2020 Ocak-Ağustos döneminde ihracatımızın 2019 Ocak-Ağustos dönemine göre %17,5 oranında düşmesinde şu mal grupları en yüksek etkiye sahip olmuştur : “tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar” (%54,7 düşüş), “demir cevherleri ve konsantreleri” (geçen yılın ilk 8 ayda 5,7 milyon değerinde ihraç edilmişken bu yıl ilk 8 ayda hiç ihraç edilmemiştir), “demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik” (%68,7 düşüş), “elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler, diğer mesnetler” (%85,4 düşüş), “diğer

mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları” (%33 düşüş), “petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar” (%62,2 düşüş), “elektrik enerjisi üretim grupları ve rotatif elektrik konvertörleri” (%84 düşüş).

GAMA’nın projesini bu sene başında bitirmiş olmasının, TAV’ın ise projesini birkaç ay içinde bitirme aşamasında olmasının inşaat malzemeleri ve çeşitli elektrikli makinalar ihracatı üzerindeki olumsuz etkileri sürmektedir. Diğer taraftan, diğer birçok kalemdede bu durumu telafi edecek ihracat artışları olmuştur. İlk 8 aylık bazda ihracatın düşüşünde sigara ihracatındaki azalış en önemli sebeptir. Bu sene Ocak-Ağustos ayındaki ihracat rakamı geçen sene Ocak-Ağustos dönemine göre yaklaşık 29,5 milyon dolar daha azdır; buna karşılık sadece sigaradaki ihracat azalışı yaklaşık 24,5 milyon dolardır. Bu da sigara dışı ihracattaki düşüşün, çok daha küçük oranda, %4 civarında kaldığı anlamına gelmektedir.

Tablo 10: Türkiye’nin Bahreyn’e İhracatında ilk 30 ürün (2020 Ocak-Ağustos-2019 Ocak- Ağustos)

Ürün Kodu	GTİP Dörtlü Adı	2019 Ocak-Ağustos İHRACAT	2020 Ocak- - Ağustos İHRACAT	Değişim (%)
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	44.893.806	20.331.779	-54,7
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	285.000	8.224.750	2785,9
9013	Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	7.332.402	7.407.366	1,0
8803	88.01 ve 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	3.031.717	5.393.211	77,9
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	3.766.977	5.062.817	34,4
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	2.841.057	3.946.134	38,9
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	5.352.256	3.584.809	-33,0
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden)	2.893.421	3.315.870	14,6
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	694.584	3.204.747	361,4
9014	Pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları	3.090.441	2.835.882	-8,2
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	3.360.000	2.800.000	-16,7
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik	2.018.540	2.705.811	34,0
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	3.213.120	2.401.967	-25,2
6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar	2.399.924	2.337.539	-2,6
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam	2.762.637	2.100.508	-24,0

	ve parçaları			
0406	Peynir ve pıhtılaştırılmış ürünler	1.774.987	1.984.223	11,8
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1.222.377	1.915.511	56,7
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	1.992.959	1.780.316	-10,7
6210	Plastik, kauçuk sıvanmış, emdirilmiş elyaftan hazır giyim eşyası	276	1.744.087	631815,6
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.	2.401.184	1.432.506	-40,3
8419	Isı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, elektrikli olmayan şofbenler	174.264	1.340.478	669,2
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	1.912.481	1.213.873	-36,5
7321	Demir veya çelikten sobalar, mutfak soba ve ocakları, barbekü, mangal, gaz ocakları vb	936.278	1.163.834	24,3
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatla kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik	3.706.336	1.161.581	-68,7
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamüller, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, piring	862.904	1.125.618	30,4
8421	Santrifüjler; sıvıların veya gazların filtre edilmesine veya arıtılmasına mahsus makina ve cihazlar	195.732	1.078.309	450,9
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	1.063.162	1.038.887	-2,3
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	361.033	1.025.898	184,2
7326	Demir veya çelikten diğer eşya	802.146	981.642	22,4
3812	Vulkanizasyon çabuklaştırıcı, kauçuk/plastik için plastifiyan bileşikler, oksidasyonu önleyici	473.089	967.702	104,5

3.3.4. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı-Ürün Detayı Yıllık Rakamlar 2019 -2018

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatında yoğunlaşma çok daha fazladır. İlk 12 ürün toplam ithalatın %99,8'ini oluşturmaktadır. 2019 yılında Bahreyn'den en çok ithal ettiğimiz ürünler arasında ilk sırada %80,7 payıyla “işlenmemiş alüminyum” yer almaktadır. İkinci sırada %4,1 payıyla “pamuklu mensucat (pamuk oranı <%85)” ve üçüncü sırada %4'lük payıyla “petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar” bulunmaktadır. Petrol yağları ithalatındaki %48,2'lik düşüş ile “pamuklu mensucat (pamuk oranı <%85)” ithalatındaki %66,9'luk artış dikkat çekmektedir. Dördüncü sıradaki “pamuklu mensucat (pamuk oranı >%85)” ithalatı ise 2019 yılında bir önceki yıla göre %34,3 oranında düşmüştür. Beşinci, altıncı ve yedinci en çok ithat ettiğimiz ürünler “suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit”, “alüminyum saclar, levhalar, şeritler” ve “plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye” olarak sıralanmaktadır.

Tablo 11 : Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatında İlk 12 Ürün

Kod	Ürün Adı	Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı (2018)	Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı (2019)	Payı (%)	Değişim (%)
TOPLAM		186.842.192	174.689.491	100	-6,5
7601	İşlenmemiş alüminyum	136.824.971	141.016.101	80,7	3,1
5211	Pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan sentetik veya suni liflerle karıştırılmış)	4.260.084	7.111.147	4,1	66,9
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	13.618.975	7.050.649	4,0	-48,2
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçen)	10.494.983	6.895.020	3,9	-34,3
2818	Suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit	1.845.068	4.546.515	2,6	146,4
7606	Alüminyum saclar, levhalar, şeritler (kalınlığı 0,2 mm. yi geçenler)	4.735.000	2.689.779	1,5	-43,2
3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)	1.532.548	2.368.039	1,4	54,5
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağırlık itibariyle pamuk oranı >=%85 ve perakende olarak satılacak olan)		968.509	0,6	
7019	Cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya (iplik, dokunmuş mensucat gibi)	5.442.593	870.480	0,5	-84,0
7602	Alüminyum döküntü ve hurdaları	417.010	387.157	0,2	-7,2
5211	Pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan sentetik veya suni liflerle karıştırılmış)	4.260.084	7.111.147	4,1	66,9

Kaynak: Trade Map (birim cari ABD Doları)

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı 2019 yılında 5 üründe yüksek oranlarda düşmüştür; değer bazında en çok azalandan başlayarak: 1) demir cevherleri ve konsantreleri, 2) petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar, 3) cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya, 4) pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren), 5) alüminyum saclar, levhalar, şeritler.

Diğer taraftan şu 5 üründe ise 2019 yılında önemli ithalat artışları yaşanmıştır : 1) işlenmemiş alüminyum, 2) pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan), 3) suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit, 4) pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç), 5) plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz).

3.3.5. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı-Ürün Detayı (2020 Ocak-Ağustos-2019 Ocak-Ağustos)

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatında ilk 15 ürün Tablo 12'de 2020 yılının ilk 8 ayı ve 2019 yılının ilk 8 ayı karşılaştırılarak verilmiştir. 2020 yılının Ocak-Ağustos döneminde Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı %15,1 oranında artmıştır. İlk sıradaki işlenmemiş alüminyum ilk 8 ayda Bahreyn'den toplam ithalatımızın %84'ünü oluşturmaktadır; geçen yılın aynı dönemine göre ithalatı %25,1 artmıştır. 2020 ilk 8 ayındaki ithalat artışı fazlasıyla bu kalemden kaynaklanmaktadır. 2020

Ocak-Ağustos döneminde Bahreyn'den ithalatımızdaki artış 16,3 milyon dolarken, işlenmemiş alüminyum ithalatımızdaki artış 20,9 milyon dolardır. İkinci sıradaki “petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar”da %27,8 ithalat düşüşü gözlemlenmektedir. “Alüminyum saclar, levhalar, şeritler” %74 ithalat artışıyla üçüncü sıraya yerleşmiştir. Dördüncü sıradaki “hava taşıtlarının aksam ve parçaları” geçen yıl ilk 8 ayda 241,5 bin dolar gibi çok düşük bir değerde ithal edilmişken bu yıl aynı dönemde 2,7 milyon dolar civarında ithal edilmiştir. Beşinci sıradaki “diğer deniz taşıtları” geçen yıl ilk 8 ayda hiç ithal edilmemişken bu yıl ilk 8 ayda 2,6 milyon dolar tutarında ithal edilmiştir. Benzer şekilde “turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri” ve “pamuk ipliği (pamuk oranı >= %85)” geçen yılın ilk 8 ayında hiç ithal edilmemişken bu yılın ilk 8 ayında sırasıyla 1,43 milyon dolar ve 1,36 milyon dolar civarında ithal edilmiştir.

Diğer bir çok ithalat kaleminde ise önemli düşüşler yaşanmıştır : “pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren)” (%98,3 düşüş), “pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan)” (%99,3 düşüş), “sunî korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit” (%57,9 düşüş), “petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar” (%27,8 düşüş), “plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)” (%48,1 düşüş) en önemli düşüş gösteren kalemlerdir.

Tablo 12: Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatında ilk 15 ürün (2020 Ocak-Ağustos-2019 Ocak- Ağustos)

Ş		2019 Ocak- Ağustos	2020 Ocak- Ağustos	
Ürün Kodu	GTİP Dörtlü Adı	İTHALAT	İTHALAT	Değişim (%)
7601	İşlenmemiş alüminyum	83.519.038	104.444.518	25,1
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	5.099.559	3.684.260	-27,8
7606	Alüminyum saclar, levhalar, şeritler (kalınlığı 0,2 mm. yi geçenler)	1.986.275	3.455.910	74,0
8803	88.01 ve 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	241.501	2.739.041	1034,2
8906	Diğer deniz taşıtları		2.605.900	
2818	Sunî korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit	3.977.390	1.673.425	-57,9
8411	Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri		1.433.542	
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağırlık itibariyle pamuk oranı >= %85 ve perakende olarak satılacak		1.359.005	
3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)	1.681.423	873.081	-48,1
7019	Cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya (iplik, dokunmuş mensucat gibi)	439.119	493.556	12,4
8480	Metal dökümhaneleri için dereceler; döküm plakaları; döküm modelleri; metaller, karbürler, cam		276.623	
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	1.340	141.806	10482,5
2826	Florürler, florslikatlar, floraluminatlar ve diğer kompleks flor tuzları	6.121	110.797	1710,1
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha	5.099.630	87.313	-98,3

	fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçen			
7602	Aluminyum döküntü ve hurdaları	222.473	82.083	-63,1

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (birim: cari ABD Doları)

4. Fuarlar

Ticaret Bakanlığınca, 2019 yılında Bahreyn’de düzenlenen 5 fuar Bireysel Katılımı Desteklenen Fuarlar listesine alınmıştır. 2020 yılında bireysel katılımı desteklenecek fuarların da olması planlanmaktaydı; ancak korona virüs salgını sebebiyle Bahreyn’deki fuarlar 2020 yılı sonuna kadar iptal edilmiştir. Önümüzdeki sene için, Bahreyn’deki fuarlara katılmak isteyen firmalarımız kayıtlı oldukları İhracatçı Birlikleri aracılığıyla bireysel katılım desteği için Ticaret Bakanlığına başvurabilir. Bahreyn küçük bir ülkedir ve ticari ilişkilerde yüz yüze görüşmeler önemlidir. Korona virüs salgını sonrasında firmalarımızın fuarlara katılmaları faydalı olacaktır.

Tablo 6: 2019 Yılında Bireysel Katılımın Desteklendiği Fuarlar

FUAR	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ	KONU	YER
BAHRAIN INTERNATIONAL GARDENING SHOW - BIGS BIDEK 2019	20.02.2019	24.02.2019	ÇİÇEKÇİLİK/PEYZAJ	Manama
JEWELLERY ARABIA BAHRAIN	28.10.2019	30.10.2019	SAVUNMA SANAYİ	Manama
ARABAL	19.11.2019	23.11.2019	MÜCEVHERAT	Manama
CHOCOLATE AND COFFEE EXPO 2019	19.11.2019	21.11.2019	ALÜMİNYUM	Manama
	4.12.2019	7.12.2019	KAHVE VE ÇİKOLATA	Manama

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Bahreyn’deki fuarların listesine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

<http://www.btea.bh/event-listing>

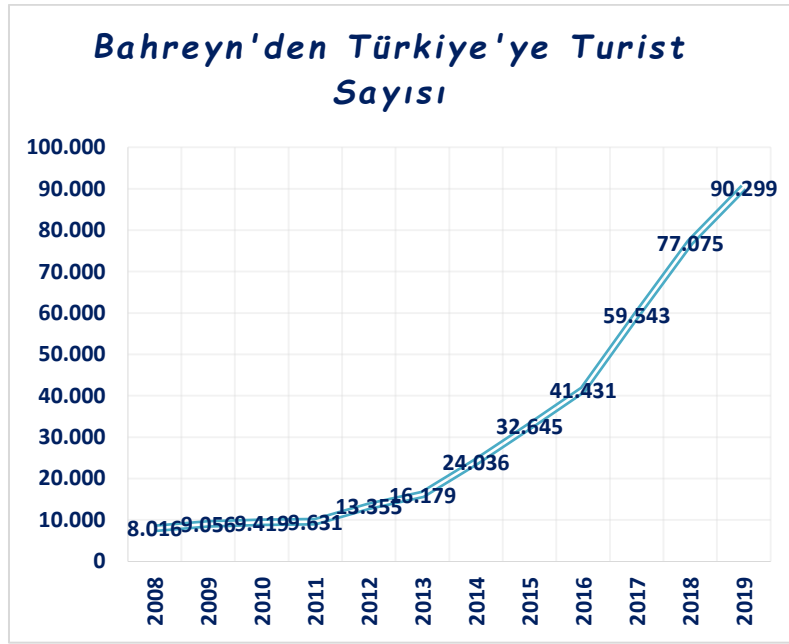
5. Turizm

Bahreyn’den ülkemize gelen turist sayısında özellikle 2012 yılından bu yana yaşanan keskin artış dikkat çekmektedir. 2017 yılında ziyaretçi sayısı 59,4 bin olup, 2018 yılında 77 bini aşmıştır. 2019 yılında ise Türkiye’ye gelen Bahreyn’li turist sayısı 2018 yılına göre %17,2 oranında yükseliş göstererek 90,3 bine ulaşmıştır. 2020 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise korona virüs salgını sebebiyle Türkiye’ye giden Bahreyn’li turist sayısı çok azalmıştır; 16.336 kişide kalmıştır. Aynı rakam 2019 yılı Ocak-Ağustos döneminde 66.442’ydi. Bu durum turist sayısında yılın ilk 8 ayında %75,4 düşüşe işaret etmektedir.

Yıllar	Bahreyn'den Türkiye'ye Gelen Ziyaretçi Sayısı
2008	8.016
2009	9.056
2010	9.419
2011	9.631

2012	13.355
2013	16.179
2014	24.036
2015	32.645
2016	41.431
2017	59.442
2018	77.075
2019	90.299
2020 Ocak- Ağustos	16.336

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı



Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı

6. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bahreyn vatandaşları arasında Türkiye algısının iyi olduğu gözlemlenmektedir. Bahreyn'li iş insanları Türkiye'yi sevmekte ve iş yapmak istemektedir. Türkiye'ye gelen Bahreyn'li turist sayısı son yıllarda (korona krizine kadar) çok yüksek oranda artmıştır. Bu, ticareti de olumlu etkilemekteydi. Türk dizileri ülkede çok sevilmektedir. Türk ürünleri, Bahreyn'de özellikle gıda, giyim ve mobilya gibi alanlarda ilgi görmekte ve beğenilmektedir. Ülkede 10'dan fazla Türk restoranı vardır ve çok ilgi görmektedir; korona salgını öncesinde hafta sonları birçoğunda yer bulunamamaktaydı. Çok sayıda Türk giyim markası büyük alış-veriş merkezlerinde franchise vermiştir.

Türkiye özellikle katma değeri daha yüksek, teknolojik ürünlerde iki üç yıl öncesine kadar Bahreyn piyasasında hiç yokken son yıllarda piyasaya girmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde ihraç edilmeyen klimalar, makinalar, otomotiv ürünleri gibi katma değeri daha yüksek ürünlerde de Türkiye son iki yılda ihracat yapmaya başlamıştır.

Bahreyn'in ticaret rejimi liberal, gümrük vergileri düşüktür. Son dönemde ülkeyle aramızda siyasi sorunlar olmakla beraber firmalarımızdan ülkenin bürokrasisi, gümrük işlemleri vs. hakkında şikâyet gelmemektedir.

Ülkenin Türkiye için arz ettiği potansiyel mevcut durumun çok üstünde; Türkiye'nin ülkeye ihracatı potansiyelinin çok altındadır. Bahreyn'in en çok ithal ettiği pek çok üründe Türkiye yüksek rekabet gücüne sahip olduğu halde ihracatı düşük miktarlardadır. Ticari ilişkilerin gelişmesi için heyetlere ve fuarlara katılımın önemli olduğu düşünülmektedir.

2019 yılının son çeyreğinde Ticaret Müşavirliğimizce iki önemli heyet organizasyonu yapılmıştır. Bunlardan ilki 2-4 Ekim 2019 tarihleri arasında Fırat Kalkınma Ajansı organizasyonu ile gerçekleştirdiğimiz Bahreyn İş Adamları Derneği heyetinin Malatya-Elâzığ ziyareti ve kapsamında düzenlenen iş görüşmeleridir. İkinci önemli etkinlik ise 2-5 Kasım 2019 tarihleri arasında Türkiye İhracatçılar Meclisi organizasyonu ile Türkiye'den Bahreyn'e düzenlenen ticaret heyetidir. Her iki heyet de çok güzel ve verimli geçmiştir. Bahreyn piyasasıyla ilgilenen firmalarımızın korona salgını sonrasında bu tür heyetlere katılması önerilmektedir.

Korona virüs krizi döneminde Ticaret Bakanlığımız ve Müşavirliğimizce sanal toplantılara ve iş görüşmelerine ağırlık verilmektedir. Ticaret Bakanlığının desteğiyle Türkiye İhracatçılar Meclisi ve çeşitli İhracatçı Birlikleri sanal ticaret heyetleri düzenlemektedir. Bu kapsamda Körfez ülkelerine yönelik olarak İDDMİB (İstanbul Demir ve Demir Dışı Metaller İhracatçıları Birliği) tarafından 23-25 Haziran 2020 tarihleri arasında "Demir ve Demir Dışı Metaller Ticaret Heyeti" ve İMİB (İstanbul Mineral İhracatçıları Birliği) tarafından 14-24 Eylül 2020 tarihleri arasında "Doğal Taş Sektörü Ticaret Heyeti" düzenlenmiştir. Katılımcı firmalar sanal heyetlerin ihracatlarını artırmada olumlu etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca 24 Haziran 2020'de DEİK Türkiye-Bahreyn İş Konseyi organizasyonu ile, DEİK Türkiye Bahreyn İş Konseyi-Bahreyn Sanayi ve Ticaret Odası Sanal Heyeti ve beraberinde iş görüşmeleri düzenlenmiştir. Görüşmeler gayet verimli geçmiştir.

Bahreyn ile aramızdaki halihazırdaki sorun vize krizidir. 18 Aralık 2019 tarihinden itibaren Bahreyn Türk vatandaşlarına kapıda vize alma uygulamasına son vermiş ve vatandaşlarımızı e-vize başvurusuna yönlendirmeye başlamıştır. O tarihten sonra da açıklamadıkları bir sebeple e- vize vermekte güçlükler çıkarmış; vatandaşlarımızın vize başvurularını çok büyük çoğunlukla reddetmiştir. Sonrasında ise korona virüs salgını ortaya çıkmış, geliş-gidişler durmuştur.

Diğer taraftan gerek vize krizi, gerek korona virüs sorunu kaynaklı olarak Türkiye-Bahreyn ikili ticaretinde herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Gümrüklerde yapılan muamele vs. konusunda vatandaşlarımızdan şikâyet gelmemektedir. Türkiye'den büyük miktarlarda ithalat yapan Bahreyn firmalarıyla yaptığımız görüşmelerde Türkiye ile ticari ilişkilerinde bir sorun yaşamadıkları bilgisi edinilmiştir. Limanlar, Kral Fahd Köprüsünden yük taşımacılığı ve hava kargo işlemeye devam etmektedir. Bahrain Gümrük İdaresi, ayrıca ticareti kolaylaştırıcı önlemler almaya çalışmaktadır; ürünlerin gümrük işlemlerinin çevrimiçi yapılabilmesine başlanmıştır. Bunun yanı sıra Türk havayolları da Bahreyn'e kargo seferlerini artırmıştır.

EK: Bahreyn'in En Çok İthalat Yaptığı Ülkelerden

ABD ve Çin Karşısında Türkiye'nin Durumu

Bahreyn'in ithalatında Çin ve ABD önemli paya sahiptir. Bu ekte aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- Bahreyn coğrafi olarak bu kadar uzaktaki ülkelerden ne almaktadır?
- Bu ürünlerde Türkiye'nin piyasadaki durumu nedir?
- Hangi ürünlerde Türkiye'nin, ABD veya Çin'in yerine tedarikçi olarak geçme potansiyeli vardır?

Tablo E1'de Bahreyn'in Çin'den 2019 yılında en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye'nin bu ürünlerde Bahreyn piyasasındaki durumu yer almaktadır.

Bahreyn'in Çin'den en çok ithal ettiği ilk 10 üründe (sondaj platformları, kablosuz telefonlar, kok, portatif bilgi işlem makineleri, ses, görüntü/diğer bilgileri almak, çevirmek, vermeye/yeniden oluşturmak için makineler, gaz, petrol sondajında kullanılan borular, nümerik bilgi işlem birimleri, elektrotlar, klimalar, telefon cihazları) Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı sıfıra yakındır. Bu ürünlerde Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücü de fazla değildir. Çin'in son yıllarda artık ucuz iş gücüne dayalı katma değeri düşük ürünleri üreten ve fiyat rekabetiyle bu ürünlerini pazarlayan bir ülke olmaktan çıkmaya başladığını ve birçok ülkeye yüksek teknoloji ürünleri ihraç ettiğini görüyoruz. Bahreyn piyasasına da en çok sattığı ürünler yüksek teknoloji ürünlerdir. Çin'in Bahreyn'e en çok sattığı ilk on ürün içinde klimalarda Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücü vardır ve 2017-2018 yıllarında bu ürünlerde Türkiye Bahreyn'e önemli miktarlarda ihracat yapmıştır. Bunun en önemli sebebi iki Türk firması TAV ve GAMA'nın Bahreyn'de proje üstlenmeleri ve hem çeşitli inşaat malzemelerinde hem de birçok makinada Türkiye'den alım yapmasıydı. Ancak GAMA'nın işini tamamlaması, TAV'ın da tamamlamak üzere olması sebebiyle bu ürünlerde 2019 yılında ciddi ihracat düşüşleri yaşanmıştır.

Çin'in Bahreyn'e en çok ihraç ettiği 16. ürün televizyon alıcıları Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücüne sahip olmasına rağmen Bahreyn piyasasında yer edinemediği bir üründür. Yine Çin'in Bahreyn'e ihracatında 17. sırada yer alan "diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları" da Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücüne sahip olduğu ürünlerdendir; esasen Bahreyn'e de 2019 yılında 567 bin dolar tutarında ihraç etmiştir. Ancak Çin'e kıyasla pazar payı çok düşüktür. Türkiye "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)"da büyük Avrupa markalarının üretim üssüdür ve dünya piyasalarında rekabet gücü yüksektir. Bu ürünlerde Bahreyn

piyasasına ihracatımız özellikle 2017'den bu yana çok hızlı artmaktadır. 2019 yılında bu sektörün Bahreyn'e ihracatı 4,6 milyona ulaşmıştır; ancak yine de hala Çin'in 13,1 milyon dolarlık ihracatının oldukça gerisindedir. Benzer şey "motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm³-1500 cm³)" için de geçerlidir. Türkiye bu sektörde çok düşük değerlerle de olsa piyasaya girmiştir (2019 yılında 149 bin dolar ihracat) ancak Çin'in 6,3 milyon dolarlık ihracatının çok gerisindedir. Benzer şekilde Türk oto yedek parça sektörü çok gelişmiş ve dünya çapında rekabet gücüne sahip olduğu halde henüz Bahreyn piyasasına girememiştir; piyasanın birçok kesiminde Çin hakimdir. Örneğin otomobil dış lastiğinde Çin'in 2019 yılında Bahreyn'e ihracatı 11,8 milyon dolar civarındayken Türkiye'ninki sadece 351 bin dolardır.

Kadın/kız çocuk için elbiseler, tişört, fanila, atlet, kaşkorse vb. giyim eşyasında da Çin'in Bahreyn'e ihracatı Türkiye'nin çok üzerindedir. Gerçi, Türk ürünleriyle Çin ürünleri giyim sektöründe farklı segmentlere hitap etmektedir; Çin giyim ürünleri geliri düşük kesimlere yönelik iken Türk ürünleri daha kalite ve tasarımıyla daha üst gelir segmentlerini hedeflemektedir. Benzer şey mobilya için geçerlidir. "Ahşap iskeletli oturmaya mahsus içleri doldurulmuş, kaplanmış diğer mobilyalar"da Çin'in Bahreyn'e ihracatı 10,3 milyon dolarken Türkiye'nin ihracatı 2,1 milyon dolardır. Mobilyada da Türk ürünleri kalite ve tasarımıyla beğenilmekte ve Çin ürünlerinden daha yüksek fiyatlara alıcı bulunmaktadır.

Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatatı gibi bir gıda ürünüde bile Türkiye'nin Çin'in ihracatının çok gerisinde kalması enteresandır. Çin'in bu ürünlerde ihracatı 2019 yılında 12,1 milyon dolarken Türkiye'ninki sadece 621 bin dolardır. Türk firmaları için Bahreyn henüz keşfedilmemiş bir pazardır. Firmalarımız kur avantajından, coğrafi ve kültürel yakınlığın sağladığı avantajlardan faydalanarak birçok üründe Çin'den pazar payı alma imkânına sahip olabilirler.

Tablo E1: Bahreyn'in Çin'den en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı (2019)

HS Kodu	Ürün Adı	Çin'den İthalat	Türkiye'den İthalat
89052000	Yüzer veya dalabilen sondaj ve üretim platformları	311,197,525	0
85171200	Hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	172,645,652	0
27082000	Taşkömürü katranından/diğer mineral katranlardan elde edilen zift koku	88,906,385	0
84713000	Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri; ağırlık<10 kg	48,712,371	3,700
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	44,608,624	426
73042900	Gaz/petrol sondajında, mahfaza/üretiminde kullanılan diğer borular	34,800,438	0
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	28,162,121	12,964
85451900	Diğer elektrotlar	27,214,795	39
84151010	Klima cihazları (self-contained veya split sistem); pencere, duvar, tavan veya zemine sabitlenecek tipler	25,048,004	435

85177000	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar için aksam ve parçalar	23,509,975	0
28046900	Silisyum (ağırlık itibariyle < % 99, 99 silisyum içerenler)	23,382,299	0
27131100	Petrol koku (kalsine edilmemiş)	22,617,411	0
85176210	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	19,172,789	0
84159000	Klima cihazlarının aksam-parçaları	16,060,830	95,988
73041900	Gaz/petrol boru hatlarında kullanılan diğer ince ve kalın boru	15,512,145	355
85287290	Televizyon alıcıları; diğerleri, renkli olanlar	14,946,952	11,805
94054090	Diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları	14,399,523	567,432
81041100	Magnezyum: işlenmemiş; magnezyum=>%99, 8	13,633,589	0
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	13,145,049	4,604,386
62044200	Kadın/kız çocuk için elbise; pamuktan	12,840,966	469,127
85176100	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya/vermeye mahsus baz istasyonları	12,510,433	0
02071400	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatatı (dondurulmuş)	12,145,881	621,147
40111000	Otomobil dış lastiği; yeni, kauçuk	11,776,997	350,953
84281000	Asansörler, skipli yük kaldıracıları	10,771,910	88,501
84158190	Bir soğutucu ünite ve soğutma/ısıtma çevrimli klimalar	10,563,351	0
39079900	Diğer poliesterler; doymuş, ilk şekilde	10,471,832	4,699
94016100	Ahşap iskeletli oturmaya mahsus içleri doldurulmuş, kaplanmış diğer mobilyalar	10,296,629	2,131,157
84071000	Hava taşıtlarının motorları	10,102,176	0
95030090	Diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar	10,010,124	20,785
87032331	Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm3 arası)	9,271,825	0
85437032	Kendine has fonksiyonlu elektrikli diğer makine ve cihazlar (nargile makinası)	9,018,366	0
28261200	Aluminyum florür	8,850,629	0
28046100	Silisyum (ağırlık itibariyle >= % 99, 99 silisyum		0

	içerenler)	8,005,460	
44123300	Kontrplaklar; en az bir dış yüzü kızılâğaç, dişbudak, kayın	7,499,914	0
61091000	Tişört, fanila, atlet, kaşkorse vb. giyim eşyası; pamuktan (örme veya kroşe)	6,829,196	2,117,095
76071190	Aluminyumdan yaprak ve şeritler-mesnetsiz kalınlık<0, 2mm. haddelenmiş	6,561,613	0
85451100	Fırınlarda kullanılmaya mahsus elektrotlar	6,550,029	0
87032211	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm ³ -1500 cm ³)	6,353,522	148,884
85285900	Monitör; diğerleri	6,071,658	47,763
72171000	Demir/alaşımsız çelikten teller (kaplanmış)	6,015,681	154,381

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

Tablo E2’de Bahreyn’in ABD’den 2019 yılında en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye’nin bu ürünlerdeki ihracatı yer almaktadır.

Bahreyn’in ABD’nden en çok ithal ettiği ilk beş üründe (hava taşıtlarının motor aksam-parçaları, jip; kıvılcım ateşlemeli (3000 cm³ üzeri), turbojetler, nümerik bilgi işlem birimleri, jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)) Türkiye’nin rekabet gücü bulunmamaktadır (hava taşıtlarının aksam ve parçaları hariç). ABD’nin en çok ihraç ettiği ürünler arasında 10. ve 11. sırada yer alan sondaj makinaları ve gaz türbinlerinin aksam ve parçaları da yine Türkiye’nin piyasada varlık gösteremediği ürünlerdendir.

Hava taşıtlarının aksam ve parçalarında Türkiye’nin dünya piyasalarında rekabet gücü vardır; son yıllarda bu alanda Bahreyn’e de ihracatı artmaktadır ancak piyasa payı hala düşüktür. Çeşitli ilaçlarda Türkiye özellikle son iki yılda çok önemli ihracat artışları yakalamış ve ABD ile rekabet etmeye başlamıştır; ancak ABD’nin pazar payı hala epey daha yüksektir. “Özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm³ arası” Türkiye’nin hem dünya piyasalarında rekabet gücü çok yüksek olan hem de Bahreyn piyasasında payını artırmakta olan bir üründür. Kara taşıtlarının aksam ve parçalarında Türkiye’nin rekabet gücü yüksek olduğu halde ABD’nin 3,2 milyon dolar ihracatına karşılık Türkiye piyasaya girmiştir ama henüz ihracatı 208,7 milyon dolar seviyesindedir.

Badem, pamuk, horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatatı, sığır eti, patates gibi Türkiye’nin hem rekabet gücüne hem de coğrafi yakınlık avantajına sahip olduğu ürünlerde bile hiç ihracat yapmamış olması (tavuk eti hariç), tavuk etinde ise pazar payının çok küçük olması enteresandır.

Alternatif akım (AC) jeneratörleri, kendine özgü fonksiyonlu diğer makine-cihazlar, diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları, soğutma tertibatı bulunan diğer klima cihazları ABD’nin Bahreyn’e en çok ihraç ettiği ürünler arasında ilk yirmide yer almaktadır. Türkiye’nin bütün bu ürünlerde dünya piyasalarında rekabet gücü vardır. Türkiye bu sektörlerde Bahreyn piyasasına da girmeye başlamıştır ancak henüz piyasa payı düşüktür. Çeşitli inşaat malzemelerinden pompalar, musluklar, muslukçu eşyalarında da Türkiye’nin pazar payı ABD’ninkinin çok altındadır. TAV ve GAMA projelerini sürdürürken inşaat malzemelerinde Türkiye ihracatını yüksek oranlarda artırmışken, söz

konu firmalarımızın işlerini bitirme aşamalarına gelmeleriyle alımları çok azalmıştır. Türk firmalarının Bahreyn’de yeni projeler almaları inşaat malzemeleri ve makina ihracatımızı da çok olumlu etkileyecektir.

Tablo E2: Bahreyn’in ABD’den en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye’nin ihracatı (2019)

HS Kodu	Ürün Adı	ABD'den İthalat	Türkiye'den İthalat
84091000	Hava taşıtlarının motor aksam-parçaları	107,498,602	12,462
87032431	Jip; kıvılcım ateşlemeli (3000cm3 üzeri)	54,720,916	0
84111200	Turbojetler (> 25 kn fakat ≤ 44 kn)	43,582,818	0
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	38,575,800	12,964
87032331	Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm3 arası)	31,815,323	0
38151900	Takviye katalizatörler; diğer	20,183,614	0
39041000	Polivinil klorür (başka maddeyle karıştırılmamış) (pvc)	16,262,714	0
30049090	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar	13,867,023	292,865
87032411	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 3000 cm3 üzeri	13,217,719	0
84314390	Delme/sondaj makinelerinin aksam, parçaları	10,588,268	126,064
84119900	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	9,102,970	0
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	9,101,119	4,604,386
30049010	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar; dozlandırılmış, ambalajlanmış	7,804,281	2,232,512
85016400	Alternatif akım (AC) jeneratörleri; güç > 750 kVA	7,576,632	0
38220000	Laboratuvarlarda, teşhiste kullanılan karma reaktifler	7,570,451	49,293
88033000	Uçak ve helikopterlerin diğer aksam ve parçaları	6,955,188	34,486
8021200	Badem (kabuksuz)	5,667,946	21
85459000	Diğer elektrik işlerinde kullanılan eşya (kömürden)	5,659,411	0
52010000	Pamuk (kardesiz, taranmamış)	5,458,726	0
02071400	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatları (dondurulmuş)	5,258,921	621,147

90189090	Tababetle ilgili diğer alet ve cihazlar	5,104,614	17,852
87032211	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm3-1500 cm3)	4,898,362	148,884
84798999	Kendine özgü fonksiyonlu diğer makine-cihazlar	4,683,423	55,493
94054090	Diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları	3,904,714	567,432
84158220	Soğutma tertibatı bulunan diğer klima cihazları	3,504,444	214,736
21069096	Diğer gıda müstahzarları (kas geliştirici gıdalar)	3,405,736	0
49019930	Diğer kitaplar, broşürler, okul kitapları vb matbuat	3,330,721	0
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	3,321,577	426
90262000	Basınç ölçen/kontrol eden cihazlar	3,270,437	475
87089900	Kara taşıtları için diğer aksam, parçaları	3,197,184	208,760
02023090	Sığır eti; kemiksiz (dondurulmuş)	3,173,250	0
02013000	Sığır eti; kemiksiz	3,049,806	0
84139100	Pompaların aksam-parçaları	3,004,526	91,038
84818090	Diğer muslukçu eşyası	2,946,034	833,008
21039090	Çeşni ve lezzet verici karışımlar (soslar)	2,843,268	448,958
87042110	Dizel/yarı dizel motorlu taşıtlar (taşıma kapasitesi<5ton)	2,746,272	0
84819000	Musluklar, valfler vb. cihazların aksam, parçaları	2,733,717	110,523
47032100	İğne yapraklı ağaçtan yarı beyaz, beyaz kimyasal odun hamuru	2,724,659	0
38249999	Kimya sanayii veya kimya sanayiine bağlı sanayilerde kullanılan diğer kimyasal ürünler ve müstahzarlar	2,719,000	0
20041000	Patates (dondurulmuş)	2,680,251	0

Kaynak: Bahrain Open Data Portal